

KLÍČOVÉ UKAZATELE

Odborné vzdělávání a příprava
ve střední a východní Evropě

Úvod

Tato publikace je druhým statistickým materiálem Evropské vzdělávací nadace, který se zabývá systémy odborného vzdělávání a přípravy a o trhu práce v kandidátských zemích střední a východní Evropy. Stejně jako v případě první publikace byly uváděné údaje získány od příslušných statistických úřadů a oddělení statistiky ministerstev školství. Nadaci byly předány národními observatoři¹. Údaje týkající se EU poskytl Eurostat.

Za účelem zajištění srovnatelnosti dat mezi jednotlivými zeměmi (mezi kandidátskými zeměmi navzájem a mezi těmito zeměmi a členskými státy EU) byly při sběru a presentaci těchto dat použity mezinárodní definice a klasifikace. Jednotlivé údaje o vzdělávání, přípravě a dosaženém vzdělání obyvatelstva byly shromážděny a předloženy podle kategorií klasifikace ISCED. Údaje o trhu práce (míry ekonomické aktivity a míry nezaměstnanosti) jsou předkládány v souladu s definicemi ILO. Veškeré údaje o trhu práce pocházejí z národních šetření pracovních sil. Je však třeba mít na zřeteli, že rozdíly v metodách sběru dat mezi jednotlivými zeměmi snižují přesnost srovnání.

V tomto druhém vydání byl kladem větší důraz na vývoj různých proměnných veličin a příručka je doplněna údaji ze společné publikace Evropské vzdělávací nadace a Eurostatu „Vzdělávací statistiky a ukazatele v zemích Phare 1996/97“ (Education Statistics and Indicators in the Phare countries 1996/97), která byla zpracována v rámci programu Phare v oblasti vysokého školství. Další doplňující informace byly převzaty ze zpráv národních observatoří z roku 1998.

Předkládané informace nejsou hloubkovou analýzou úspěchů a problémů, které mají kandidátské země střední a východní Evropy na poli odborného vzdělávání a přípravy. Jsou nicméně dostačující k tomu, aby poukázaly na hlavní otázky této problematiky za účelem další diskuse a důkladnější analýzy.

Tato publikace se skládá z pěti kapitol. První kapitola předestírá problematiku odborného vzdělávání a přípravy v kontextu trhu práce. Dále nastiňuje vazbu mezi mírou dosaženého vzdělání populace a jejím vlivem na trh práce. Ve 2. kapitole je popsán vývoj účasti mladých lidí na vzdělávání a odborné přípravě. Ve 3. kapitole je věnována pozornost předčasnému odchodu ze školy a problému nedokončenosti studia. Čtvrtá kapitola pojednává o financování odborného vzdělávání a přípravy a v 5. kapitole jsou uvedeny hlavní závěry předchozích čtyř kapitol a současně doporučení pro další kroky. Obsahem této kapitoly je i nastínění příbuzných oblastí, u kterých je třeba v budoucnu zajistit další informace.

Zpráva doplňuje informace obsažené v sérii zpráv o jednotlivých zemích, v informačních přehledech a nadnárodních zprávách, které Evropská vzdělávací nadace zpracovává ve spolupráci s národními observatoři a které pojednávají o reformním procesu v každé jednotlivé partnerské zemi. Veškeré zmíněné publikace lze získat v Informačním a publikačním oddělení Evropské vzdělávací nadace a dále jsou k nahlédnutí na webovské stránce nadace na adrese www.etf.eu.int.

Poděkování

Rádi bychom poděkovali národním observatořím a dále odborníkům ve statistických úřadech, kteří národním observatořím a Evropské vzdělávací nadaci poskytovali při přípravě tohoto dokumentu odbornou pomoc.

1 Sít národních observatoří založila Evropská vzdělávací nadace ve spolupráci s národními orgány partnerských zemí s cílem poskytovat přesné a aktuální informace o průběhu reformy v odborném vzdělávání a přípravě. Národní observatoře, které působí ve většině případů v rámci existujících organizací podílejících se na reformním procesu, shromažďují a analyzují informace o problematice odborného vzdělávání a přípravy, a to na základě společného rámce dohodnutého s nadací. Od roku 1996 byly Národní observatoře založeny ve 25 zemích, které splňují kritéria pro udělení pomoci v rámci programů EU Phare a Tacis.

OBSAH

Úvod	iii
1. kapitola Dosažené vzdělání a trh práce	7
Klíčové poznatky	7
1.1. Úroveň dosaženého vzdělání obyvatelstva	8
1.2. Vzdělání a účast na trhu práce	12
1.3. Vzdělání a nezaměstnanost	14
2. kapitola Přístup ke vzdělávání a odborné přípravě	17
Klíčové poznatky	17
2.1. Míry účasti na vzdělávání a odborné přípravě	18
2.2. Účast na odborném vzdělávání a přípravě	20
2.3. Odborné vzdělávání a příprava na vyšší sekundární úrovni	22
2.4. Účast na post-sekundárním vzdělávání	24
3. kapitola Předčasný odchod ze studia na sekundární úrovni vzdělávání	27
Klíčové poznatky	27
3.1. Odchod ze vzdělávacího systému před či bezprostředně po ukončení povinné školní docházky	28
3.2. Nedokončenost studia na vyšší sekundární úrovni	29
4. kapitola Financování vzdělávání a odborného vzdělávání a přípravy	31
Klíčové poznatky	31
4.1. Výdaje na vzdělávání jako podíl HDP	32
4.2. Výdaje na odborné vzdělávání a přípravu jako podíl HDP	33
4.3. Míry účasti a výdaje	34
5. kapitola Závěry a doporučení	37
Přílohy	39
Příloha 1.	41
Příloha 2.	45
Příloha 3.	49
Příloha 4	50

1. KAPITOLA

DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ A TRH PRÁCE

Klíčové poznatky

Dosažené vzdělání

Dosažená úroveň vzdělání obyvatelstva se zlepšuje díky rostoucímu počtu těch, kteří dosahují přinejmenším sekundárního vzdělání (kategorie ISCED 3 a vyšší). Nicméně procento těch, kteří získají vyšší kvalifikaci (ISCED 5-7), je stále nízké (ve srovnání s průměrem EU). Stejně jako v členských zemích EU, míra ekonomické aktivity stoupá spolu s úrovní dosaženého vzdělání.

Lépe vzdělaní lidé mají menší pravděpodobnost nezaměstnanosti, i když toto tvrzení platí pouze o vyšších úrovních vzdělání. V některých zemích jsou lidé se střední úrovní vzdělání nezaměstnanosti vystaveni stejně a někdy dokonce více než lidé s nejnižšími kvalifikacemi. Taková je situace u žen v Estonsku, Lotyšsku, Litvě a Rumunsku a u mužů v Maďarsku. V Litvě je tímto jevem postížena skupina 25 – 29ti-letých. Míry nezaměstnanosti u osob s vysokou kvalifikací se mezi jednotlivými zeměmi značně liší a pohybují se od 0.9 % v České republice až po 8.9 % v Litvě.

Rozdíly podle pohlaví

Celkově lze konstatovat, že u žen s vysokou úrovní vzdělání jsou zaznamenány vyšší míry ekonomické aktivity, v každé skupině podle dosaženého vzdělání však přetrvávají rozdíly mezi pohlavími. Nerovnosti v dosaženém vzdělání podle pohlaví se podařilo podstatně snížit v Bulharsku, Rumunsku a Slovinsku. V ostatních zemích, jako například v Maďarsku, je tato nerovnost stále značná, a to i u žen s vysokou úrovní vzdělání. Z toho lze vyvodit, že k tomu, aby byly ženy motivovány k větší aktivitě na trhu práce, samotné vzdělání nestačí. Pozitivní vliv vzdělání na

účast žen na trhu práce může být potlačován nepříznivými ekonomickými podmínkami, nedostatkem pracovních míst a absencí vhodné sociální politiky (včetně péče o děti). Pomineme-li starší generaci (50 a více let), největší nepoměr mezi jednotlivými pohlavími je ve všech zemích u žen s nízkým a středním stupněm vzdělání ve věku 25 – 29 let, a dále u žen s vysokým stupněm vzdělání v Bulharsku, Estonsku, Maďarsku, Litvě a ve Slovenské republice.

U žen dochází ke zvyšování míry dosaženého vzdělání mnohem rychleji než u mužů. Výsledkem je často lépe vzdělaná ženská populace, a to zejména pokud jde o mladší generace. Tato situace je ve všech zemích kromě Maďarska a Rumunska. V České republice si ženy nevedou tak dobře, zdokonalují se však rychleji než muži.

Mladí lidé

Mladí lidé (24 let a mladší) vykazují značně nižší míry ekonomické aktivity ve srovnání s ostatní populací vzhledem k jejich účasti na vzdělávání a přípravě (v případě mladých mužů i z důvodu vojenské služby). Zvláštní pozornost je nutno věnovat nízké míře ekonomické aktivity u mladých lidí s nízkou kvalifikací (ISCED 0-2) tam, kde je spojena s nízkou mírou účasti na vzdělávání a přípravě (jako je tomu v Maďarsku a Rumunsku). Kombinace těchto tří faktorů (nízká míra ekonomické aktivity, nízký stupeň kvalifikace a nízká účast na vzdělávání a přípravě) může vést k tomu, že se tyto skupiny dostanou na okraj společnosti. Míra nezaměstnanosti u mladých lidí je ve všech zemích vyšší než u ostatní populace. Nejzávažnější problémy při vstupu na trh práce čekají ty, kteří mají nízkou kvalifikaci a absolventy všeobecného sekundárního vzdělání.

1.1. Úroveň dosaženého vzdělání obyvatelstva

Graf 1.1.

Úroveň dosaženého vzdělání se zvyšuje. Roste procento mladých lidí se středním (ISCED 3) a vyšším stupněm kvalifikace (ISCED 5-7). Procento lidí s nízkou kvalifikací (případně zcela nekvalifikovaných) na trhu práce se proto snižuje. U žen mladších generací došlo k závratnému vývoji ve smyslu zvyšování úrovně dosaženého vzdělání a tyto ženy mají v současné době často vyšší vzdělání než muži.

Baltské státy a Česká a Slovenská republika vykazují nejvyšší procento lidí, kteří mají alespoň střední kvalifikaci, zatímco Bulharsko, Rumunsko a Maďarsko mají nejvyšší procento lidí s nízkou či žádnou kvalifikací². Nejvyšší procento lidí se střední kvalifikací mají Česká a Slovenská republika a nejvyšší podíl lidí s vyšší kvalifikací mají Estonsko, Litva³ a Bulharsko.

Ve srovnání s průměrem EU je u všech zemích patrný nižší podíl lidí s nízkým stupněm vzdělání a vyšší podíl těch, kteří dosáhli střední kvalifikace (výjimkou je Litva, kde se však situace vyrovnává značně vyšším procentem lidí s vyšší úrovní kvalifikace (ISCED 5). Na druhé straně mají všechny tyto země nižší podíl lidí s vyšší úrovní vzdělání. Výjimky představuje Estonsko a Litva (důvodem je vysoké procento lidí s odborným vzděláním na úrovni ISCED 5). Bulharsko (19 %) se blíží průměru EU (20 %). (Viz tabulka 1.1. v příloze).

Rozdíly podle pohlaví

V polovině zemí (Česká republika, Maďarsko, Rumunsko, Slovenská republika a Slovinsko) opouští více žen než mužů vzdělávací systém s nízkou kvalifikací nebo bez kvalifikace. Platí to i pro věkovou skupinu 25 – 29 let, ačkoliv tyto rozdíly mají tendenci se vyrovnávat a ve Slovinsku je ve skutečnosti situace opačná. Ve většině zemí (kromě České republiky, Maďarska, Rumunska a Slovenské republiky) je větší podíl žen (zejména ve věkové skupině 25 – 29 let), které dosahují vyššího stupně vzdělání.

Mladí lidé

Počet zástupců věkové skupiny 25 – 29 let, kteří opouštějí vzdělávací systém s nízkou kvalifikací nebo bez kvalifikace, klesá. Důvodem je stoupající počet mladých lidí, kteří dosahují středního stupně vzdělání. Příslušná data dále naznačují, že se zastavil nárůst počtu těch, kteří získávají vyšší kvalifikaci (ISCED 5-7), nebo že tento počet dokonce klesá. Tento vývoj se týká zejména mladých mužů. Podíl mladých žen, které dosahují vyššího stupně vzdělání (s výjimkou Estonska), totiž roste (či alespoň zůstává na stejné výši, jako je tomu v České republice, Maďarsku, Lotyšsku a Polsku). Analyzované údaje se vztahují k dokončenému vzdělání a mohou být ovlivněny skutečností, že mladí muži v této věkové skupině ještě studium nedokončili. Studium „part-time“ (často v kombinaci se zaměstnáním) a vojenská služba tedy mohou způsobit, že student získává vyšší kvalifikaci později.

Definice

Úroveň dosaženého vzdělání populace: představuje nejvyšší kvalifikaci, které jednotlivec dosáhne ve formálním systému vzdělávání a odborné přípravy. Jednotlivé osoby jsou tříděny podle úrovně ISCED '76 na základě nejvyššího ukončeného vzdělání a následně jsou rozděleny do tří kategorií:

- **Osoby s nízkou kvalifikací nebo bez kvalifikace** – zahrnuje ty jednotlivce, kteří nedokončili vzdělání na úrovni ISCED 1, popřípadě dokončili vzdělání na úrovni ISCED 1 a 2. V textu je využíván i termín „nízce kvalifikovaní“.
- **Osoby se střední kvalifikací** – zahrnuje ty jednotlivce, kteří mají dokončené vzdělání na úrovni ISCED 3.
- **Osoby s vyšší kvalifikací** – zahrnuje ty, kteří mají dokončené vzdělání na úrovni ISCED 5-7. V textu je využíván i termín „vysoce kvalifikovaní“.

Přehled úrovně ISCED '76

ISCED 0 (předškolní výchova): typ vzdělávání, které předchází primárnímu vzdělávání a obecně není povinné.

ISCED 1 (primární vzdělání): vzdělávání, které začíná ve věku 5 – 7 let, je povinné a trvá zpravidla 5 – 6 let.

ISCED 2 (nižší sekundární vzdělání): vzdělávání, které je povinné ve všech kandidátských zemích. Ukončení tohoto stupně vzdělání se tedy často shoduje s koncem povinné školní docházky.

ISCED 3 (vyšší sekundární vzdělání): začíná ve věku 14 – 16 let a může mít všeobecný nebo odborný charakter. Může vést ke splnění standardního požadavku pro přijetí k terciárnímu/vysokoškolskému studiu nebo k získání odborné kvalifikace.

ISCED 5 (terciární/vysokoškolské neuniverzitní vzdělání): vzdělání, jehož předpokladem je úspěšné dokončení vyššího sekundárního vzdělání a nevede k získání univerzitního diplomu či jeho ekvivalentu.

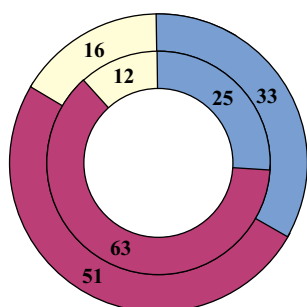
ISCED 6 (terciární/vysokoškolské univerzitní vzdělání – první stupeň či jeho ekvivalent): programy, které vedou k získání prvního univerzitního diplomu nebo jeho ekvivalentu.

ISCED 7 (terciární/vysokoškolské univerzitní vzdělání – druhý stupeň): programy vedoucí k získání druhého univerzitního diplomu – post-graduální stupeň vzdělání

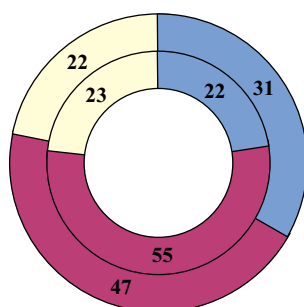
- 2 Údaje z Polska je nutno interpretovat s jistou obezřetností vzhledem k tomu, že se týkají všech osob s „základní odbornou úrovní“ vzdělání. Jde o tříleté programy po osmi letech primární školy a po roce přípravné výchovy. Vzdělávací programy tohoto typu v jiných zemích spadají do úrovně ISCED 3.
- 3 Důvodem je struktura systému odborného vzdělávání a přípravy v Estonsku a v Litvě. Obě země mají programy odborného vzdělávání a přípravy na úrovni ISCED 5. Většina těch, kteří spadají do kategorie ISCED 5-7, má ve skutečnosti odbornou kvalifikaci tohoto typu.

Graf 1.1. Úroveň dosaženého vzdělání ve věkových skupinách 25 – 29 let a 25 – 59 let, 1997

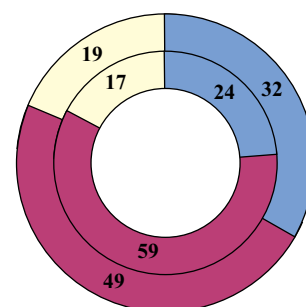
Bulharsko

Muži

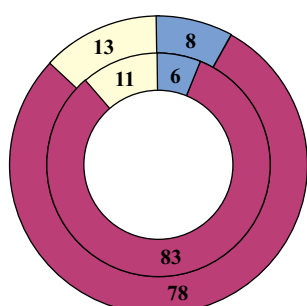

Ženy

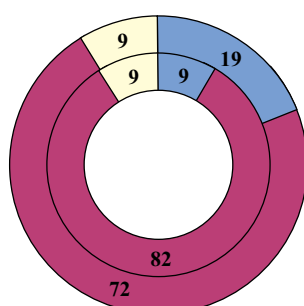

Celkem

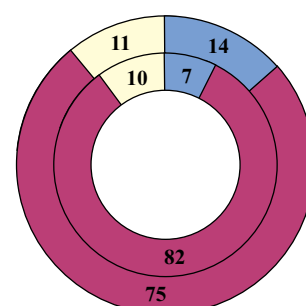
Česká republika

Muži

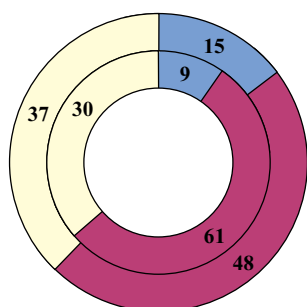

Ženy

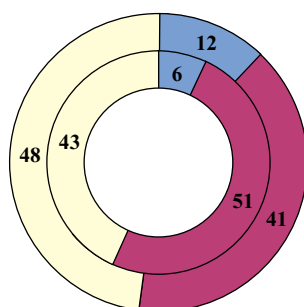

Celkem

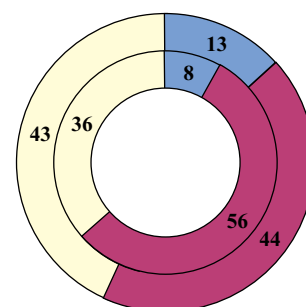
Estonsko

Muži

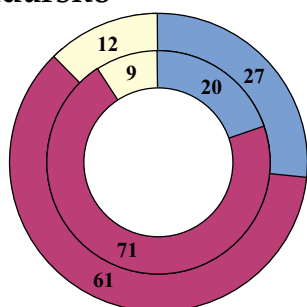

Ženy

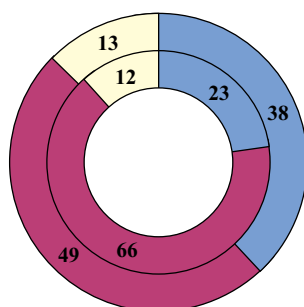

Celkem

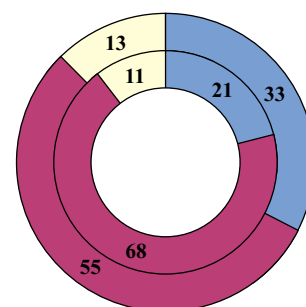
Maďarsko

Muži

Ženy

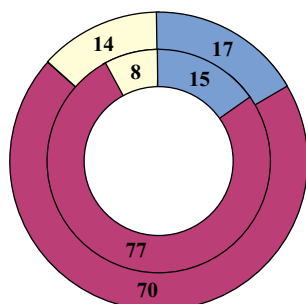

Celkem

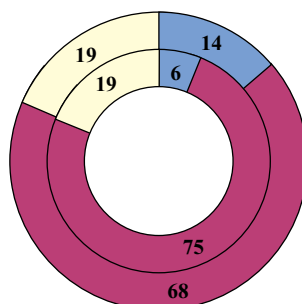
Vnitřní kruh: 25 – 29 let
Vnější kruh: 25 – 59 let

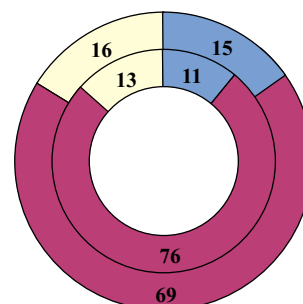
Lotyšsko

Muži

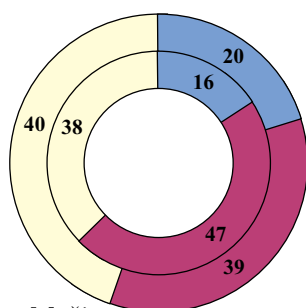

Ženy

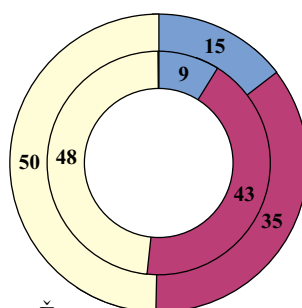

Celkem

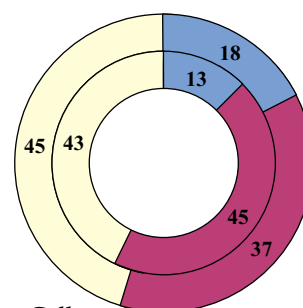
Litva

Muži

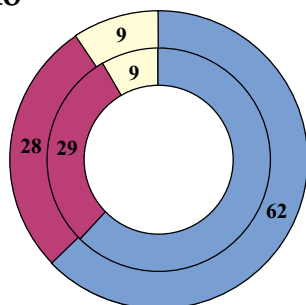

Ženy

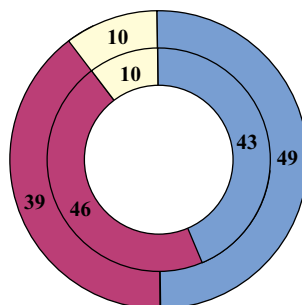

Celkem

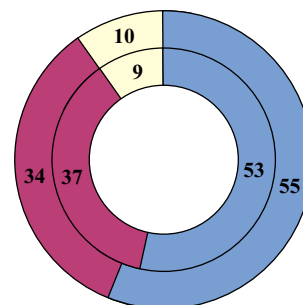
Polsko

Muži

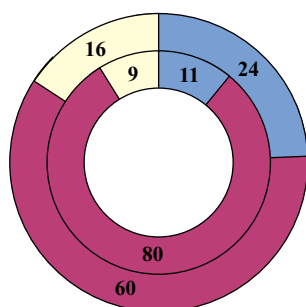

Ženy

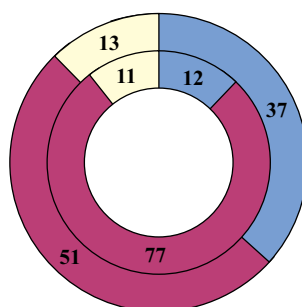

Celkem

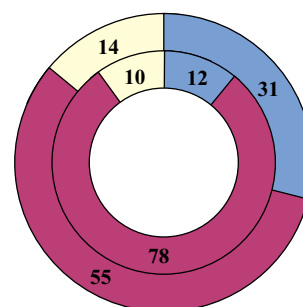
Rumunsko

Muži

Ženy

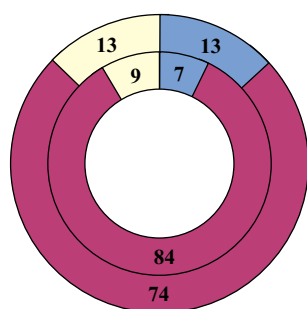

Celkem

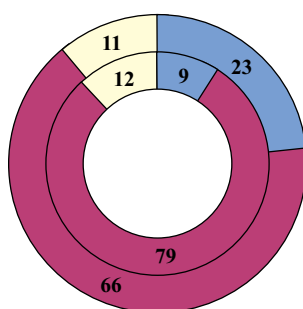
Vnitřní kruh: 25 – 29 let
Vnější kruh: 25 – 59 let

0 – 2 3 5 – 7

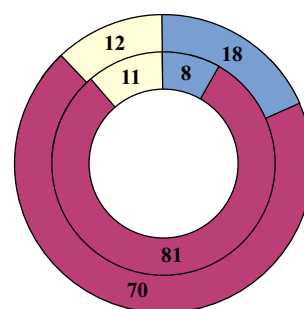
Slovenská republika

Muži

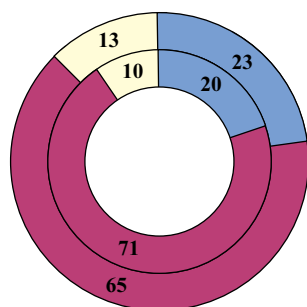

Ženy

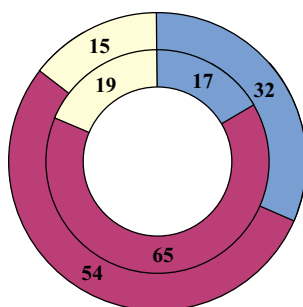

Celkem

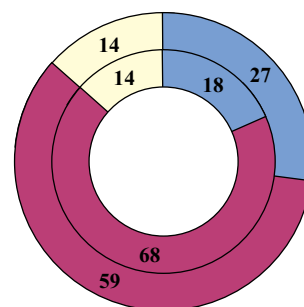
Slovinsko

Muži

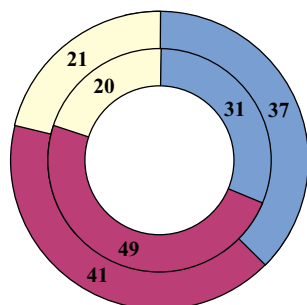

Ženy

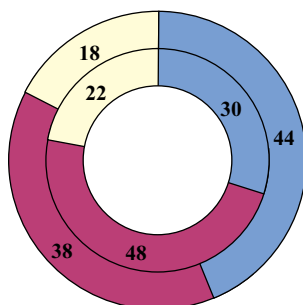

Celkem

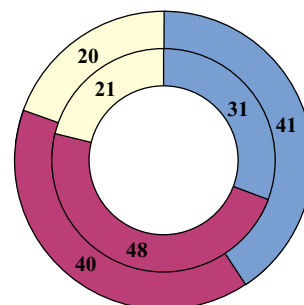
EU '15

Muži

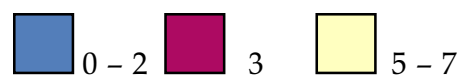

Ženy

Celkem

Vnitřní kruh: 25 – 29 let
Vnější kruh: 25 – 59 let

1.2. Vzdělání a účast na trhu práce⁴

Graf 1.2, 1.3, 1.4

Od začátku reformního procesu došlo ve všech zemích k poklesu míry ekonomické aktivity obyvatelstva. Nejvíce zasaženými skupinami jsou lidé, jejichž věk se blíží důchodovému, ženy a mladí lidé. K tomuto vývoji vedlo několik faktorů:

- Rostoucí nezaměstnanost
- Stoupající počet dlouhodobě nezaměstnaných
- Podněcování k dřívějšímu odchodu do důchodu
- Rušení zařízení péče o děti
- Nižší platy žen
- Prodlužování doby studia mladých lidí⁵

V roce 1997 se míry ekonomické účasti obyvatelstva pohybovaly mezi 45 a 68 % – průměr EU činil 55 %. Nejnižší míry vykazuje Maďarsko a Bulharsko.

V roce 1997 byla míra účasti této věkové skupiny podstatně nižší než u ostatního obyvatelstva (pohybovala se mezi 19 % a 48 %). Průměr EU činil 46 % (viz tabulka 1.3 v příloze). Země s nejvýraznějšími rozdíly jsou Maďarsko, Estonsko a Bulharsko. Důvodem může být skutečnost, že mnoho mladých lidí je stále ve vzdělávacím systému, nebo ti, kteří jsou ohroženi nezaměstnaností (viz podkapitola 1.3), ztrácejí odvalu a nijak se neangažují. Toto je pravděpodobně případ Bulharska a Maďarska, které vykazují nízkou míru účasti i na vzdělávání a odborné přípravě (viz 2. kapitola). V tomto obecném kontextu se zdá, že existuje pozitivní vazba mezi úrovní dosaženého vzdělání a účastí na trhu práce, tj. že lépe vzdělaní lidé vykazují vyšší míru ekonomické aktivity. Platí to s několika výjimkami pro muže i pro ženy.

Rozdíly podle pohlaví

Míra ekonomické aktivity žen (pohybuje se mezi 41 a 62 %) je bez ohledu na úroveň dosaženého vzdělání nižší než u mužů (52 až 74 %) – jde o vysoce kvalifikované ženy ve věku 25 – 49 let ve Slovinsku, v Bulharsku o skupinu žen mladších 25 let a 20 – 49 let a v Rumunsku o skupinu 25 – 29 let (viz graf 1.2.). Rozdíly vyplývající z pohlaví jsou však menší u mladých lidí (do 25 let). Důvodem by mohla být vojenská služba, popřípadě sku-

tečnost, že ženy v současné době odkládají mateřství na pozdější dobu.

Vzniká otázka, zda se nerovnosti v míře aktivity jednotlivých pohlaví snižují v souvislosti s dosaženými vzděláním. Jednoznačná se zdá být situace alespoň u žen ve věku 15 – 49 let pouze ve třech zemích (Bulharsko, Rumunsko a Slovinsko). Vyplývá z ní, že vzdělání podněcuje ženy k vyšší aktivitě na trhu práce. V míře aktivity žen a mužů jsou u vysoce kvalifikovaných pouze malé rozdíly a v těchto třech zemích jsou ženy s touto kvalifikací dokonce aktivnější než muži. Maďarsko je však příkladem opačného extrému, kdy i ženy s vysokým stupněm vzdělání jsou podstatně méně aktivní než muži. Obecně lze říci, že důležitou úlohu v míře ekonomické aktivity hraje věk. Věk 25 – 29 let se zdá být poměrně kritický u žen s nízkou a střední úrovní vzdělání, a to ve všech zemích. Pro ženy s vysokou kvalifikací toto platí v Bulharsku, Estonsku, Maďarsku, Litvě a ve Slovenské republice. Na druhé straně existuje malý rozdíl mezi pohlavími ve skupině 40 – 49 let, a to v případě všech stupňů vzdělání.

Mladí lidé

Mladí lidé (do 24 let) v kategorii ISCED 0 – 2 mají podstatně nižší míru ekonomické aktivity než ostatní obyvatelstvo (viz tabulka 2. v Příloze 1.). Lze doufat, že důvodem je především jejich účast na vzdělávání a přípravě. Země s nejvyšší mírou aktivity mladých lidí jsou baltské státy, a Slovinsko (viz 2. kapitola). V baltských zemích lze tuto skutečnost přičíst vysokému procentu mladých lidí, kteří kombinují zaměstnání (případně alespoň účast na trhu práce) s účastí na vzdělávání a přípravě. Na druhé straně mimořádně nízká míra aktivity mladých lidí ve skupině ISCED 0 – 2 v Maďarsku a Rumunsku je znepokojující, jestliže si uvědomíme, že tyto země mají i nízkou míru účasti na vzdělávání a přípravě. Můžeme tak dojít k závěru, že určitá část mladých v těchto zemích je ohrožena možností vyčlenění ze vzdělávání i z trhu práce.

Definice

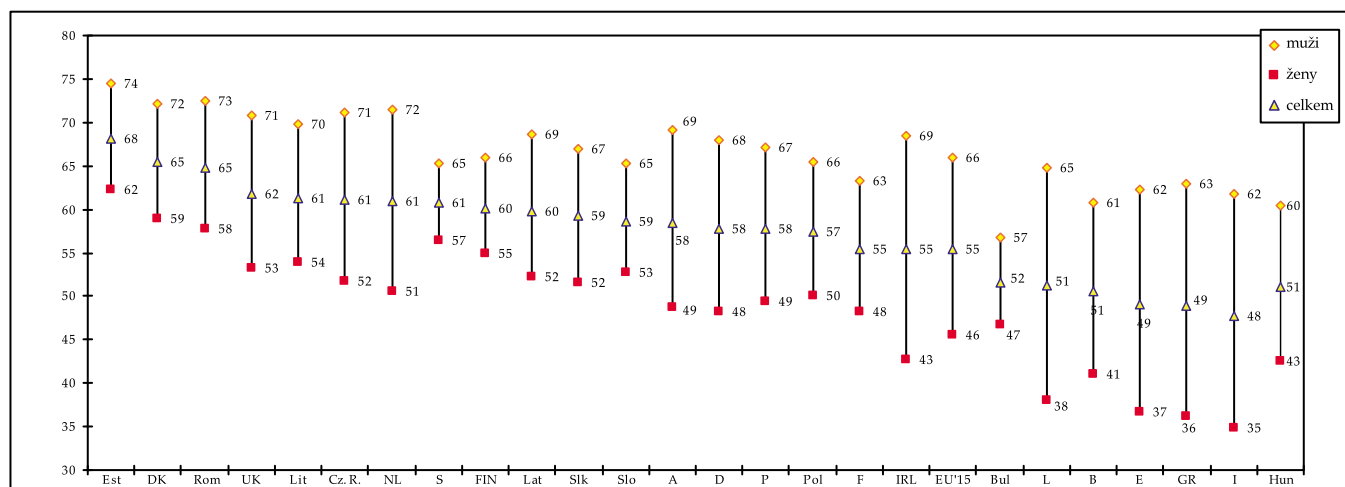
Aktivní obyvatelstvo představuje zaměstnané a nezaměstnané osoby podle definice Mezinárodní organizace práce.

Míra ekonomické aktivity obyvatelstva je procento zaměstnaných a nezaměstnaných osob jako podíl na celkové populaci dané věkové skupiny

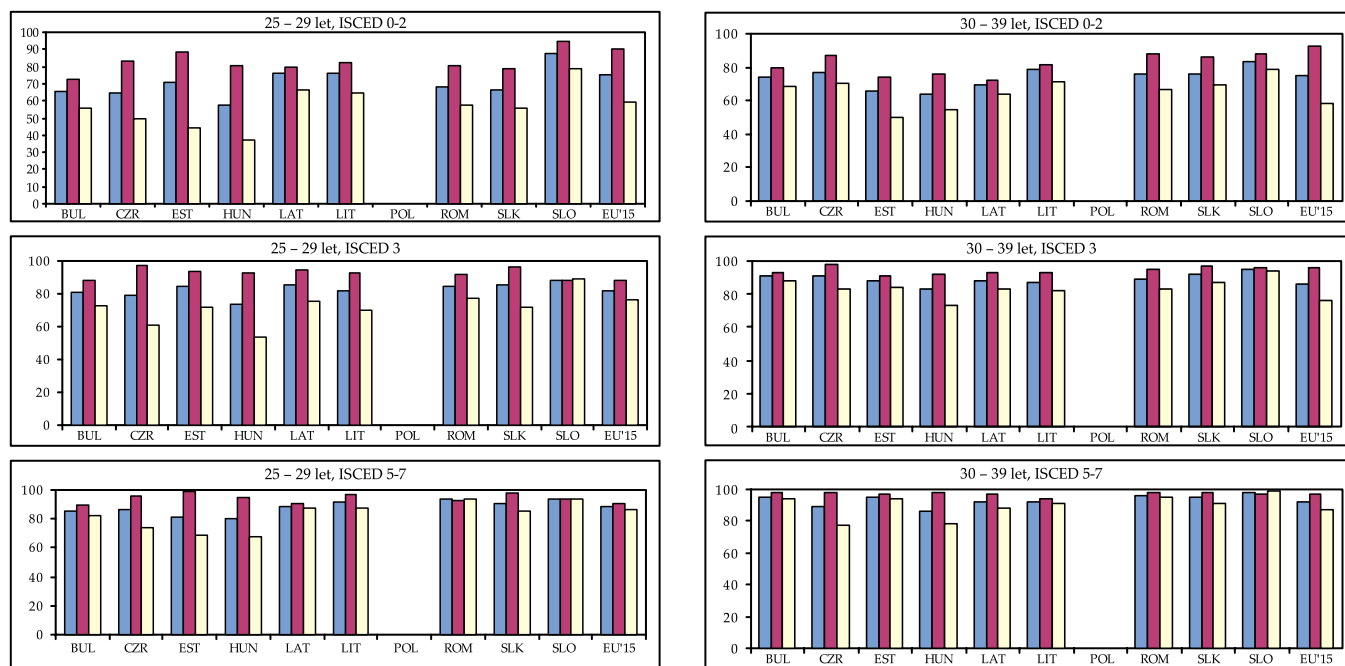
⁴ Účast na trhu práce je dána mírou ekonomické účasti obyvatelstva

⁵ Zdroj: Podkladové studie o situaci na trhu práce a institucích trhu práce (Background Studies for Employment Policy Reviews), které byly v nedávné době realizovány Evropskou vzdělávací nadací pro Evropskou komisi.

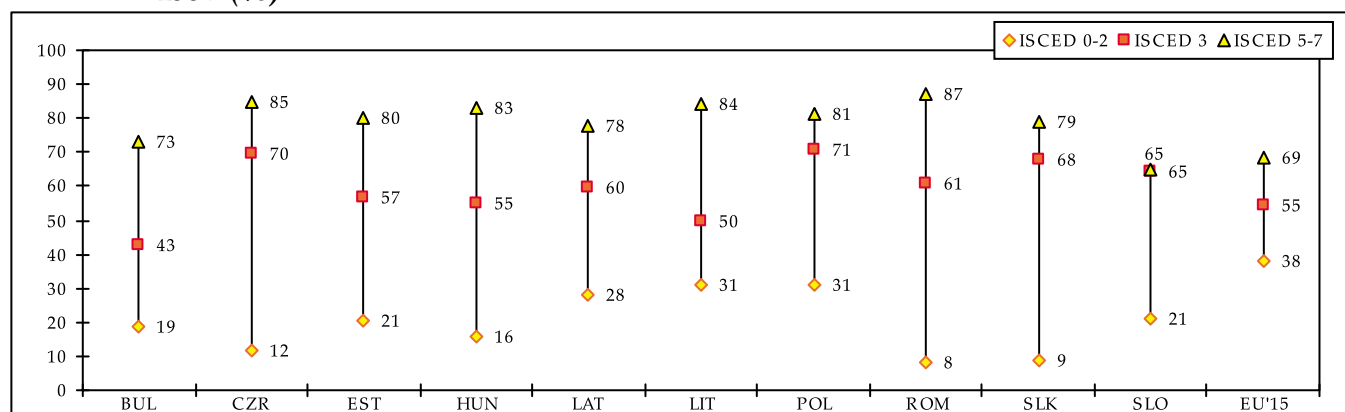
Graf 1.2 Míry ekonomické aktivity v kandidátských zemích střední a východní Evropy a ve členských státech EU, 1997 (%)

Graf 1.3 Míry ekonomické aktivity, podle úrovně dosaženého vzdělání populace ve věkových skupinách 25 – 29 let a 30 – 39 let, 1997 (%)

Graf 1.4 Míry ekonomické aktivity podle úrovně dosaženého vzdělání mladé populace (do 24 let), 1997 (%)

Přesné hodnoty lze nalézt v Příloze 1 – tabulky 1.2 a 1.3.

1.3 Vzdělání a nezaměstnanost

Graf 1.5, 1.6

V roce 1997 se míry nezaměstnanosti pohybovaly mezi 4,3 % a 15 %. Pro srovnání průměr EU činil 11 %. Ve věkové skupině do 25 let byly míry nezaměstnanosti vyšší (od 6,7 % až po 36 % ve srovnání s průměrem EU, který činil 21 %) než u ostatního obyvatelstva (mezi 3,8 % a 12,9 % ve srovnání s 9 % v EU) (viz tabulka 1.4. v příloze).

Stejně jako v EU platí i ve všech kandidátských zemích nepřímá úměra, pokud jde o vztah mezi nezaměstnaností a úrovní dosaženého vzdělání. Znamená to, že lépe vzdělaní lidé vykazují nižší míru nezaměstnanosti. Toto pravidlo obecně platí pro obě pohlaví, až na následující výjimky: ženy se středním stupněm kvalifikace vykazují vyšší míry nezaměstnanosti než ženy s nízkou či nulovou kvalifikací v baltských státech a v Rumunsku, totéž pak platí pro muže v Maďarsku.

V rámci tohoto obecného schématu je nutno podotknout, že existují rozdíly mezi jednotlivými zeměmi, a to v míře snižování nezaměstnanosti od nízké kvalifikovaných až po osoby s vyšší kvalifikací. V některých zemích je význam dosažení či nedosažení vzdělání zdůrazňován více, než v jiných. Tak například v České a Slovenské republice dochází k prudkému poklesu nezaměstnanosti u osob se střední kvalifikací ve srovnání s nízké kvalifikovanými či s osobami bez kvalifikace (z 12,4 % na 3 % v ČR a z 23 % na 8 % na Slovensku). Rozdíly mezi osobami se středním stupněm vzdělání a těmi, kteří mají vyšší kvalifikaci, jsou menší (i když poslední údaje z České republiky naznačují, že i tyto rozdíly se zvyšují⁶). V Bulharsku, Estonsku a Slovinsku je snižování míry nezaměstnanosti v souvislosti se zvyšováním kvalifikace rovnoměrnější (viz tabulka 1.5. v Příloze).

V jiných zemích je důležitá samotná úroveň dosaženého vzdělání. Jedná se o Lotyšsko, Litvu a (v menší míře) Polsko, kde se míra nezaměstnanosti nízké kvalifikovaných či osob bez kvalifikace přibližuje míře nezaměstnanosti osob se střední kvalifikací, zatímco pravděpodobnost nezaměstnanosti u lidí s vyšší kvalifikací je podstatně nižší. V Maďarsku a Rumunsku stoupá míra nezaměstnanosti směrem od osob s nízkou či nulovou kvalifikací k osobám se středním stupněm vzdělání a opět klesá směrem k vysoce kvalifikovaným.

Rozdíly podle pohlaví

Míry nezaměstnanosti žen jsou vyšší než u mužů v Bulharsku, České republice, Polsku, Rumunsku a ve Slovenské republice, ve čtyřech zemích jsou přibližně stejné a v Maďarsku jsou mírně nižší. Hlavní příčinou je vyšší míra nezaměstnanosti žen se středním stupněm vzdělání. Ve většině zemí (s výjimkou Maďarska, Litvy a Polska) však na rozdíl od situace v EU vykazují ženy

s nízkou kvalifikací nižší míru nezaměstnanosti než muži, zatímco u osob s vyšším vzděláním jsou míry nezaměstnanosti u obou pohlaví téměř shodné.

Situace se však podstatně mění u žen ve věkové skupině 25 – 29 let. Mladé ženy jsou více ohroženy nezaměstnaností než mladí muži bez ohledu na stupeň vzdělání, a to ve všech zemích kromě Bulharska a Maďarska. Další výjimku z tohoto pravidla představují ženy s vysokým stupněm vzdělání v Estonsku (zde je míra nezaměstnanosti stejná jako u mužů) a v Litvě (nižší míra nezaměstnanosti).

Mladí lidé

Mladí lidé vykazují vyšší míry nezaměstnanosti než ostatní obyvatelstvo, a to bez ohledu na stupeň jejich vzdělání. Pozornost je nicméně nutno věnovat dvěma aspektům:

1. absolutní počet mladých nezaměstnaných je podstatně nižší než počty nezaměstnaných v ostatních věkových skupinách
2. doba nezaměstnanosti je u mladých lidí obecně kratší než u ostatních věkových skupin.

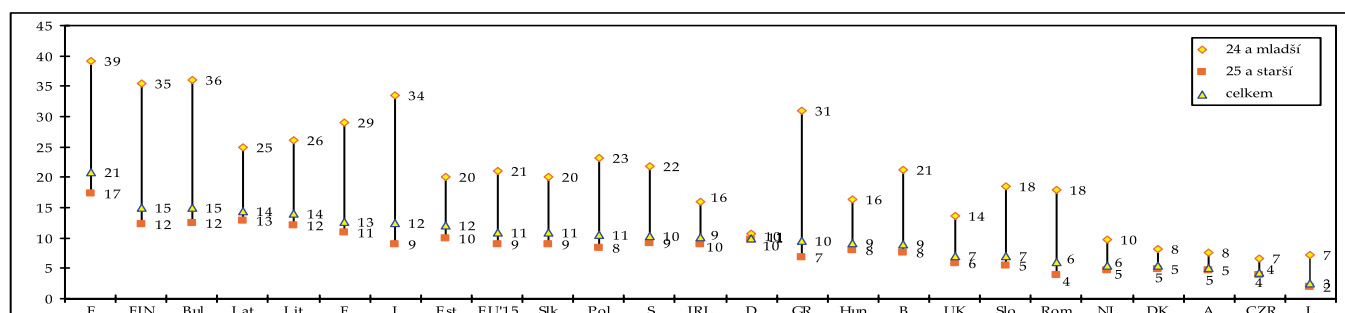
Nepřímá úměra mezi nezaměstnaností a stupněm vzdělání platí i pro mladou populaci. Od tohoto schématu se lehce odchylují pouze dvě země. První z nich je Litva, kde jsou míry nezaměstnanosti osob se středním stupněm vzdělání vyšší ve srovnání s osobami s nižším vzděláním. Důvodem může být skutečnost, že zvláště velké problémy při hledání zaměstnání mají ti, kteří ukončí všeobecné sekundární vzdělání a následně vstupují na trh práce. Druhou zemí je Rumunsko, kde jsou míry nezaměstnanosti mladých lidí s vyšším stupněm vzdělání stejné jako u osob se střední úrovní vzdělání.

Analýza, ze které bylo dosud čerpáno, rozlišuje mezi jednotlivými stupni vzdělání. Nicméně ve skupině osob, kteří mají ukončené vzdělání na úrovni ISCED 3, je nutno rozlišit mezi těmi, kteří mají odbornou kvalifikaci a ostatními, kteří absolvovali všeobecné sekundární vzdělání. Ti se totiž setkávají při hledání uplatnění se zvláště velkými potížemi a jejich míra nezaměstnanosti se jeví jako srovnatelná s nezaměstnaností osob, které opustily vzdělávací systém bez kvalifikace ještě dříve. Navzdory podstatně rozsáhlejšímu vědomostem jsou tyto lidé na trhu práce považováni za nekvalifikované. Obecný trend vyšší míry účasti na všeobecném sekundárním vzdělávání (viz 2. kapitola) v kombinaci se (stále) omezenými možnostmi post-sekundárního vzdělávání může ohrozit budoucí kariéru absolventů těchto škol. Současně je třeba zaměřit vzdělávací politiku na zajištění dostatečných příležitostí k hodnotnému post-sekundárnímu vzdělávání a/ nebo na nabídku alternativních možností na sekundární úrovni (viz rámeček 3).

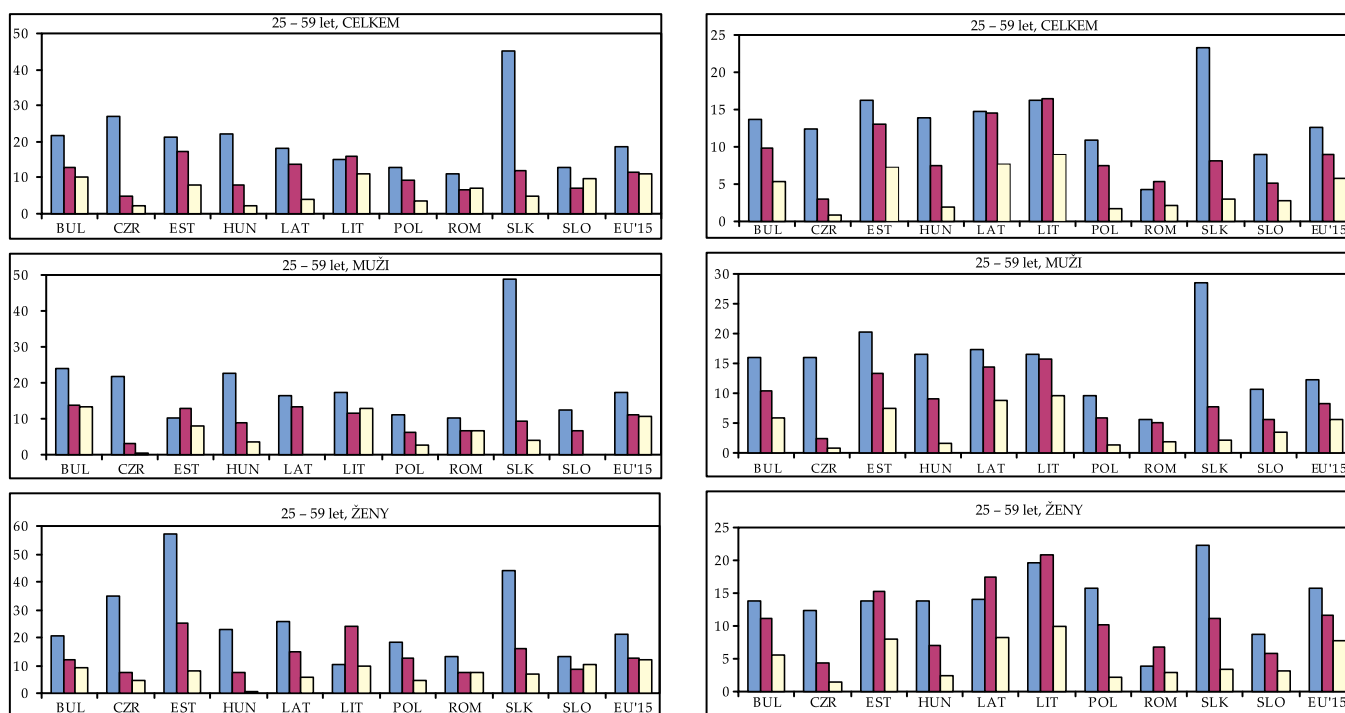
6 Ve druhém čtvrtletí roku 1998 byla míra nezaměstnanosti u osob v kategorii ISCED 3 6 % (shodná s průměrnou mírou nezaměstnanosti) a na úrovni ISCED 5 pouze 2 %.

7 Zdroj: Podkladové studie o situaci na trhu práce a institucích trhu práce (Background Studies for Employment Policy Reviews), které byly realizovány Evropskou vzdělávací nadací pro Evropskou komisi (DGV).

Graf 1.5 Míry nezaměstnanosti. Kandidátské země střední a východní Evropy a členské země EU, 1997 (%)

Graf 1.6 Míry nezaměstnanosti podle úrovně dosaženého vzdělání obyvatelstva, 1997 (%)

Přesné hodnoty lze nalézt v Příloze 1 – tabulky 1.4 a 1.5

■ ISCED 0 – 2 ■ ISCED 3 ■ ISCED 5 – 7

Osoby s ukončeným sekundárním všeobecným vzděláním

Nezaměstnanost absolventů škol s všeobecným sekundárním vzděláním bez odborné kvalifikace (výňatek ze zpráv Národních observatoří z roku 1998)

Bulharsko: V roce 1997 tvořili absolventi sekundárního všeobecného vzdělání 32 % z celkového počtu nezaměstnaných ve srovnání s 40 % osob se základním či nižším vzděláním. 18 % nezaměstnaných tvořily osoby se sekundárním odborným vzděláním.

Lotyšsko: Podle registrovaných údajů z roku 1997 tvořili absolventi všeobecných sekundárních škol 30 % všech nezaměstnaných, 26 % nezaměstnaných mělo základní či nedokončené základní vzdělání a 6 % nezaměstnaných představovali vysokoškoláci.

Litva: Podle údajů z šetření pracovních sil tvořili polovinu nezaměstnaných osoby bez formální kvalifikace – tj. lidé s ukončeným sekundárním obecným či nižším sekundárním (základním) vzděláním. 22 % nezaměstnaných byli absolventi odborných škol. Nezaměstnaní s univerzitním titulem tvořili přibližně 6 % nezaměstnaných, zbývající podíl tvořili absolventi vysokých škol neuniverzitního typu.

Polsko: Podle registrovaných údajů (únor 1998) lze rozdělit nezaměstnané podle stupně dosaženého vzdělání následovně: 2,4 % vysokoškoláků, 9,2 % absolventi sekundárních odborných škol, 12,5 % absolventi všeobecných sekundárních škol, 13,1 % absolventi základních odborných škol.

Slovinsko: Podle šetření pracovních sil se snižuje míra nezaměstnanosti v souvislosti se zvyšováním stupně dosaženého vzdělání. Ve druhém čtvrtletí roku 1998 vykazovali nejvyšší míru nezaměstnanosti nekvalifikované síly (15,6 %) a nejnižší pak osoby s vysokoškolským vzděláním (2,1 % z nich vystudovali neuniverzitní typ vysoké školy, 4 % měli univerzitní titul). Míra nezaměstnanosti byla dále nižší u absolventů čtyřletých či pětiletých vyšších sekundárních škol (7,3 %), a to ve srovnání s průměrem (7,7 %). U osob se vzděláním základním, byla nezaměstnanost 9,1 %, u osob s jedno/dvouletým středoškolským a 2 – 3letým středoškolským vzděláním byla nezaměstnanost 9,6 % resp. 8,3 %.

2. KAPITOLA

PŘÍSTUP KE VZDĚLÁVÁNÍ A ODBORNÉ PŘÍPRAVĚ

Klíčové poznatky

Míry účasti na vzdělávání a odborné přípravě

V letech 1995 – 97 došlo k mírnému zvýšení míry účasti na vzdělávání a odborné přípravě u věkové skupiny 14 – 19 let. Tento vzestup je nejvýraznější v Estonsku, Lotyšsku a Litvě. Míry účasti 14ti až 16tiletých (zejména na základním vzdělávání a prvních stupních vyššího sekundárního vzdělávání) převyšují průměr EU ve všech zemích kromě Rumunska, Bulharska a Maďarska. Důvodem je především nízká účast (ve srovnání s průměrem EU) 17ti až 19tiletých (na sekundární a post-sekundární úrovni) ve všech zemích s výjimkou Polska a Slovinska. To znamená, že mladí lidé ve střední a východní Evropě mají tendenci odcházet ze vzdělávacího systému dříve než v EU, a to často i na úkor získání vyššího stupně vzdělání.

Míry účasti na odborné přípravě

Míry účasti na odborném vzdělávání a přípravě stagnují. Tohoto typu vzdělávání se nicméně účastní vysoké procento mladých lidí ve skupině 14-19 let (37 % ve srovnání s průměrem EU, který činí 30 %). Na této vysoké míře účasti se však značně podílejí mladší studenti ve věkové skupině 14 – 16 let (v průměru 41 % ve srovnání s průměrem EU, který je 22 %), zatímco 17ti až 19tiletí zaostávají (33 % ve srovnání s průměrem EU – 37%). Země, kde je míra účasti na odborném vzdělávání a přípravě nejnižší, jsou tři baltické státy a Bulharsko. Nejvyšší účast vykazují Česká republika, Maďarsko, Slovinsko a Slovenská republika.

Značný zájem je ve všech kandidátských zemích střední a východní Evropy o studium zakončené závěrečnou zkouškou na vyšší sekundární úrovni (baccalaureate nebo maturita), a to zejména pokud lze absolvováním této zkoušky získat i určitou odbornou kvalifikaci. Lze tak soudit podle toho, že od roku 1993 se zvyšuje počet studentů přijatých na odborné studium, které nabízí tuto takzvanou dvojí kvalifikaci. Důvodem atraktivnosti tohoto typu studia je kombinace vyššího stupně vzdělání s odbornou kvalifikací, kterou požaduje trh práce. Jediné země, které vykazují vyšší účast na všeobecném studiu ve srovnání s těmito programy, jsou všechny tři baltické státy.

Míry účasti na post-sekundárním vzdělávání

Účast na post-sekundárním vzdělávání je i nadále omezená i přesto, že v některých zemích se počty studentů přijatých na tento typ škol za posledních několik let značně zvýšily.

Vezmeme-li v úvahu míry účasti 14ti až 19tiletých na vzdělávání a přípravě, lze rozlišit dva hlavní modely. Prvním z nich je středoevropský model (Česká republika, Maďarsko, Polsko, Slovenská republika, Slovinsko a Rumunsko), kde jsou vysoké míry účasti na odborném vzdělávání a přípravě na sekundární úrovni a často nízká účast na post-sekundárním vzdělávání (především vysokoškolském). Výjimkou je Slovinsko. Druhý model se uplatňuje ve třech baltických státech a v Bulharsku. Zde je nízká míra účasti na sekundárním odborném vzdělávání a vysoká míra účasti na post-sekundárním stupni (neuniverzitní i univerzitní studium).

Míry účasti podle pohlaví

U všech věkových skupin se na vzdělávání více účastní mladé dívky, a to především pokud jde o všeobecné vzdělávání či odborné studium zajišťující dvojí kvalifikaci.

2.1. Míry účasti na vzdělávání a odborné přípravě

Graf 2.1, 2.2

Ve většině kandidátských zemí střední a východní Evropy došlo v letech 1995-97 k mírnému nárůstu v míře účasti na vzdělávání a odborné přípravě u věkové skupiny 14 – 19 let. Výjimkou je Česká republika (zde došlo k mírnému poklesu), Bulharsko a Polsko (zde se příslušné hodnoty nezměnily). Největší nárůst míry účasti zaznamenaly Estonsko, Lotyšsko a Litva.

Navzdory tomuto vývoji zůstává míra účasti ve skupině 14-19 let za evropským průměrem (80 %), a to ve všech zemích kromě Polska (84 %), Slovinska (82 %) a Estonska (80 %). Země, kde jsou míry účasti nejnižší, jsou Rumunsko (59 %), Bulharsko (65 %) a Maďarsko (67 %).

V rámci tohoto obecného trendu je nutno rozlišovat mezi skupinou 14-16 let, tj. skupina, které se týká povinná školní docházka, a skupinou 17ti až 19letých, což jsou studenti nejčastěji na vyšší sekundární škole či v post-sekundárním

vzdělávání. Míry účasti 14ti až 16letých se zvýšily ve třech baltických státech, Maďarsku a mírně v Rumunsku (především díky stabilnímu růstu míry účasti 14letých – viz tabulka 2.1), zatímco v ostatních zemích zůstaly stejné, případně se mírně snížily. V roce 1997 byla míra účasti této věkové skupiny na průměrem EU (93 %) v sedmi zemích. V Bulharsku, Maďarsku a Rumunsku byla nižší.

Míry účasti ve věkové skupině 17-19 let se zvýšily ve všech zemích s výjimkou České republiky (přestože u 17ti a 18letých došlo k nárůstu, byl tento vývoj převážen poklesem v míře účasti 19letých – viz tabulka 2.1). V roce 1997 byly míry účasti této věkové skupiny pod průměrem EU (67 %) ve všech zemích s výjimkou Slovinska.

Stojí za povšimnutí, že míra účasti dívek je vyšší než u chlapců, a to ve všech věkových skupinách. Stejná situace je i v EU.

Změny v délce trvání základního vzdělávání

V průběhu posledních několika let byly v celé řadě zemí schváleny právní normy, které prodlužují základní, tj. povinné vzdělávání, které představuje první oficiální stupeň vzdělávání. Učební plány pro základní vzdělávání jsou pro všechny děti shodné. K diverzifikaci ve směru odborného či všeobecného proudu vzdělávání dochází až po ukončení základního vzdělání. Prodlužováním doby trvání základního vzdělávání se tak posunuje věk, kdy mladí lidé nastupují do odborných škol. V následující tabulce jsou uvedeny údaje o věku dětí při zahajování a ukončování základní školy a celková délka základního vzdělání ve školním roce 1997/98:

Věk	Věk zahajování školní docházky	Věk při dokončení základního vzdělání	Délka základního vzdělání	Konec povinné školní docházky
Bulgaria	7	15	8	16
Czech Rep (1)	7	16	9	16
Estonia	7	16	9	16
Hungary (2)	7	15	8	16
Latvia	6/7	15/16	9	15
Lithuania (3)	6/7	15/16	9	16
Poland	7	15	8	18
Romania	7	15	8	16
Slovak Republic (5)	6	15	9	16
Slovenia	7	15	8	15

(1) Ve školním roce 1996/97 bylo základní vzdělání prodlouženo z 8 na 9 let

(2) Ve školním roce 1998/99 byl konec povinné školní docházky posunut z 16 let věku na 18 let

(3) Ve školním roce 1998/99 bylo základní vzdělání prodlouženo z 9 na 10 let

(4) Ve školním roce 1999/2000 bude základní vzdělání prodlouženo z 8 na 9 let

Definice

Vzdělávání a odborná příprava zahrnuje všeobecné vzdělávání a odborné vzdělávání a přípravu na všech úrovních. Vzdělávání a odbornou přípravu jako celek lze definovat i pojmem „vzdělávací systém“.

Míry účasti na vzdělávání a odborné přípravě: studenti dané věkové skupiny jako procento obyvatelstva stejné věkové skupiny.

Odborné vzdělávání a příprava zahrnuje programy/školy, které se zaměřují na poskytování uplatnitelných dovedností a které vedou k získání odborné kvalifikace. V mezinárodní statistice je tento typ vzdělávání přiřazován do kategorií ISCED 2,3,4 a 5.

Odborné programy vedoucí k dvojí kvalifikaci: jedná se o odborné programy/školy, které poskytují odbornou kvalifikaci (či odbornou přípravu) a současně možnost složit závěrečnou zkoušku na sekundární úrovni, která je předpokladem pro vstup na vysoké školy. Tyto programy obvykle začínají po ukončení nižšího sekundárního vzdělávání a trvají 3-4 roky. Jsou zařazovány do kategorie ISCED 3.

Graf 2.1 Míry účasti na vzdělávání a odborné přípravě – 1997/98

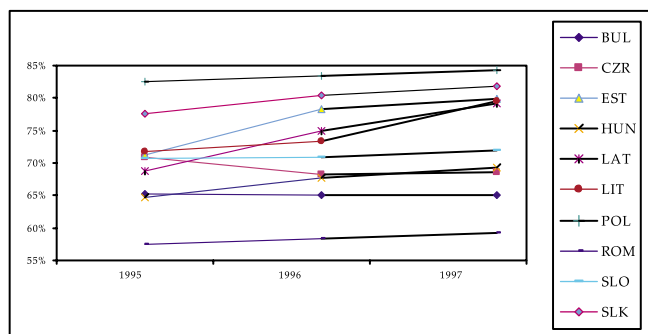
14 – 19 let

	pol	slo	eu'15	est	lit	lat	ceec	slk	cze	hun	bul	rom
Muži	83%	79%	79%	78%	77%	76%	72%	70%	67%	67%	62%	58%
Ženy	86%	85%	81%	82%	82%	83%	75%	73%	70%	72%	68%	60%
Celkem	84%	82%	80%	80%	79%	79%	74%	72%	69%	69%	65%	59%

Graf 2.2 Míry účasti na vzdělávání a odborné přípravě – trendy 1995/96 – 1997/98

14 – 19 let

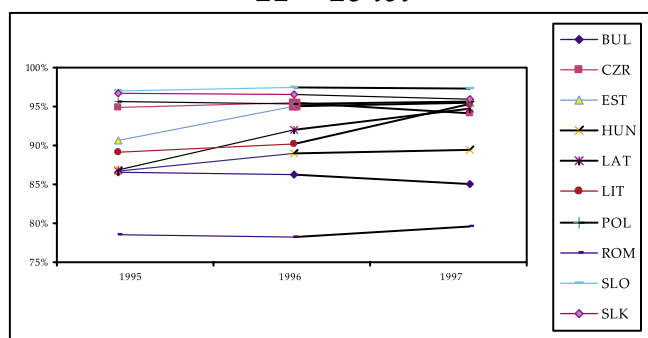
	bul	cze	est	hun	lat	lit	pol	rom	slk	slo
1995	65%	71%	71%	65%	69%	72%	83%	57%	71%	78%
1996	65%	68%	78%	68%	75%	73%	83%	58%	71%	80%
1997	65%	69%	80%	69%	79%	79%	84%	59%	72%	82%

14 – 16 let

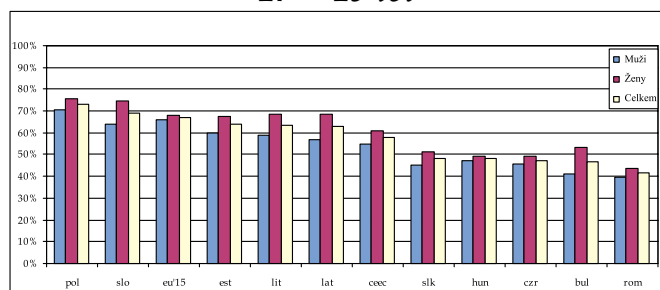
	slk	slo	pol	est	lit	lat	cze	eu'15	ceec	hun	bul	rom
Muži	97%	95%	95%	94%	95%	93%	93%	93%	90%	85%	85%	79%
Ženy	97%	97%	96%	96%	95%	96%	95%	94%	91%	90%	85%	80%
Celkem	97%	96%	95%	95%	95%	94%	94%	93%	91%	87%	85%	79%

14 – 16 let

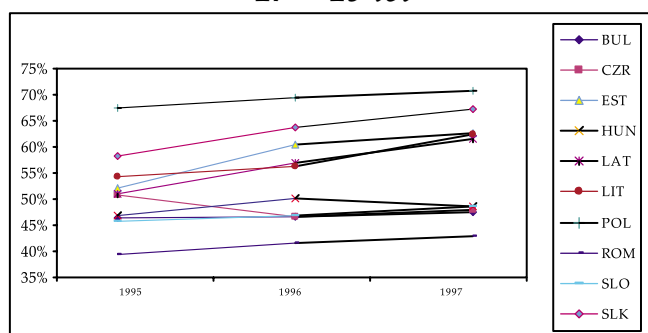
	bul	cze	est	hun	lat	lit	pol	rom	slk	slo
1995	86%	95%	90%	86%	86%	89%	95%	78%	97%	96%
1996	86%	95%	95%	89%	92%	90%	95%	78%	97%	96%
1997	85%	94%	95%	89%	94%	95%	95%	79%	97%	96%

17 – 19 let

	pol	slo	eu'15	est	lit	lat	ceec	slk	hun	cze	bul	rom
Muži	70%	64%	66%	60%	59%	57%	55%	45%	47%	46%	41%	40%
Ženy	76%	75%	68%	68%	69%	69%	61%	51%	49%	49%	53%	44%
Celkem	73%	69%	67%	64%	64%	63%	58%	48%	48%	47%	47%	42%

17 – 19 let

	bul	cze	est	hun	lat	lit	pol	rom	slk	slo
1995	46%	50%	52%	46%	51%	55%	69%	38%	45%	59%
1996	46%	46%	61%	50%	57%	57%	71%	40%	46%	65%
1997	47%	47%	64%	48%	63%	64%	73%	42%	48%	69%

2.2. Účast na odborném vzdělávání a přípravě

Graf 2.3, 2.4, 2.5

Míry účasti věkové skupiny 14 – 19 let na odborném vzdělávání a přípravě se v letech 1995 – 97 nezměnily⁸. Odborné vzdělávání a příprava je však pro mladé lidi ve střední a východní Evropě důležitou alternativou vedle všeobecného vzdělávání). Programy tohoto typu studuje 37 % 14ti až 19letých a je tak překročen průměr EU (26 %). Země s nejvyšší účastí na odborném vzdělávání a přípravě jsou Slovinsko, Slovenská republika a Maďarsko, nejnižší účast vykazují tři baltské státy a Bulharsko.

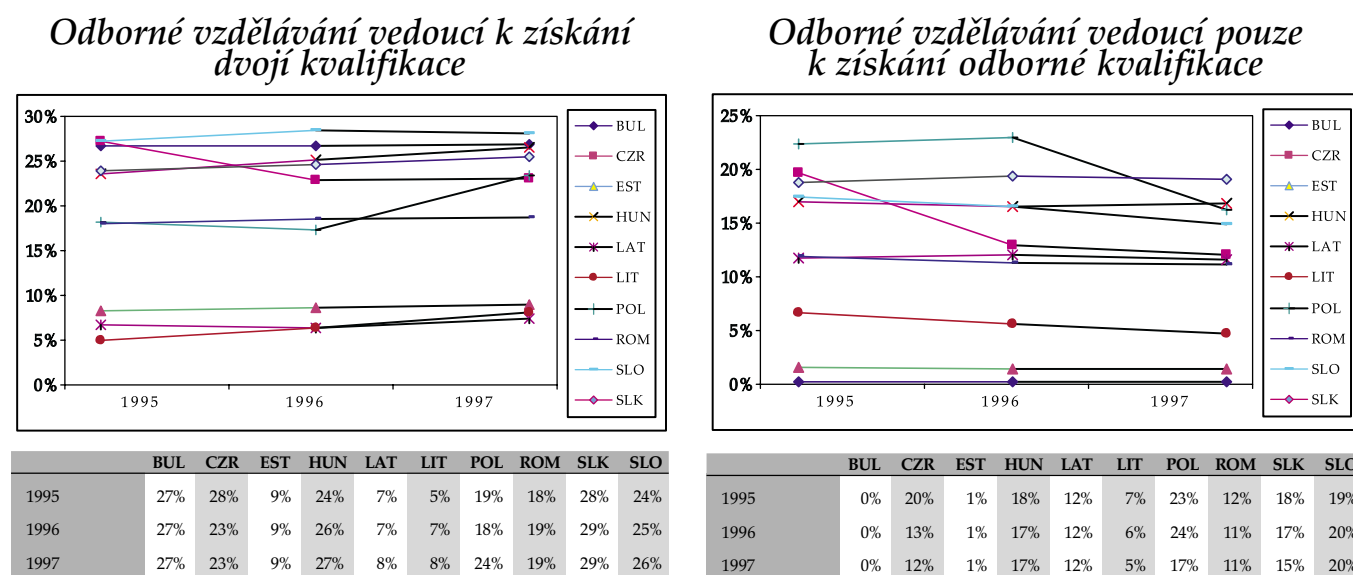
Stagnaci v účasti na tomto typu vzdělávání doprovází významné strukturální změny. V první řadě se zdá, že mladí lidé zahajují odborné studium či přípravu později a zůstávají na školách déle. Tento vývoj lze vyčíst ze stability či mírného poklesu účasti na odborném vzdělávání a přípravě ve skupině 14 – 16 let a z nárůstu jejich počtu u skupiny 17 – 19 let, a to v šesti zemích (Bulharsko, Maďarsko, Lotyšsko, Litva, Slovenská republika a Slovinsko – viz tabulka 2.2). Důvodem je do určité míry prodloužení základního vzdělávání (které je obvykle všeobecné viz rámeček 2) a následného posunu začátku odborného vzdělávání. Jde o pozitivní vývoj přihlídneme-li ke skutečnosti, že v roce 1997 byla míra účasti na odborném vzdělávání ve střední a východní Evropě

pě (s výjimkou Bulharska a baltských států) vyšší (41 %) než průměr EU (22 %) u skupiny 14 – 16 let, avšak nižší (33 %) u než průměr EU (37 %) u skupiny 17 – 19 let (průměr EU převýšilo pouze Polsko se 45 % a Slovinsko se 42 %).

Druhá strukturální změna se týká zvýšení účasti na odborných programech, které vedou k získání dvojí kvalifikace (tj. odborná kvalifikace a závěrečná zkouška – maturita či baccalaureate), a to na úkor programů, které zajišťují pouze odbornou kvalifikaci. Účast na těchto programech s dvojí kvalifikací se zvýšila či zůstala stejná v šesti zemích (Maďarsko, Litva, Polsko, Rumunsko, Slovenská republika a Slovinsko). K poklesu v celkové účasti na odborném vzdělávání došlo pouze v České republice. Příčinou je zavedení 9. ročníku základní školy. Tento pokles však byl podstatně nižší ve srovnání s poklesem účasti na programech vedoucích pouze k získání odborné kvalifikace.

Odborné vzdělávání a příprava je méně populární u mladých dívek, které vykazují nižší míry účasti ve srovnání s mladými chlapci, a to ve všech věkových skupinách (výjimku představují Česká a Slovenská republika u skupiny 17 – 19 let). Míry účasti na programech nabízejících dvojí kvalifikaci jsou vyšší u mladých dívek než u chlapců.

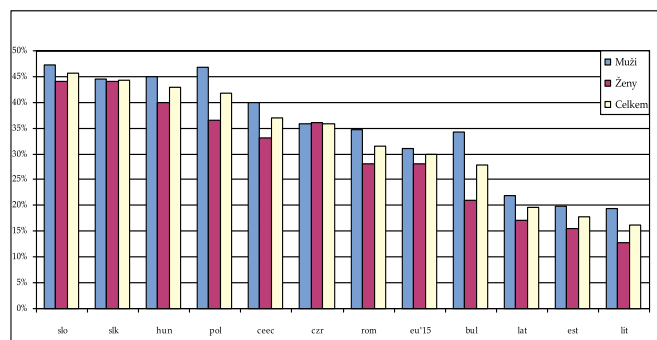
Graf 2.3 Míry účasti na odborném vzdělávání a přípravě u skupiny 14 – 19 let – trendy 1995/96 – 1997/98

8 Výjimkou je Česká republika, kde došlo k podstatnému snížení míry účasti na odborném vzdělávání a přípravě mezi školním rokem 1995/96 a 1996/97 z důvodu přijetí nového zákona, kterým se prodloužilo základní vzdělávání z 8 na 9 let. V roce 1996 tedy nebylo možno přijímat na odborné studium a přípravu žádné studenty.

Graf 2.4 Míry účasti na odborném vzdělávání a přípravě – 1997/98

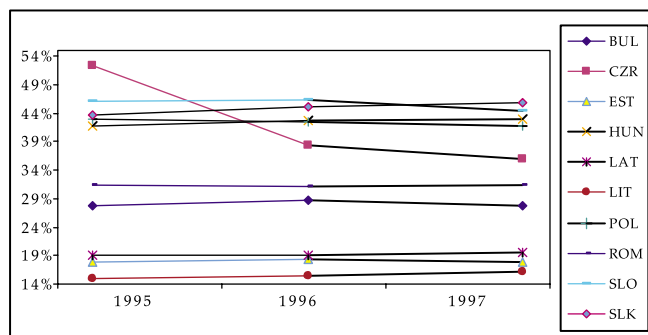
14 – 19 let

	SLO	SLK	HUN	POL	CEEC	CZR	ROM	EU'15	BUL	LAT	EST	LIT
Muži	47%	45%	45%	47%	40%	36%	35%	31%	34%	22%	20%	19%
Ženy	44%	44%	40%	37%	33%	36%	28%	28%	21%	17%	16%	13%
Celkem	46%	44%	43%	42%	37%	36%	31%	30%	28%	20%	18%	16%

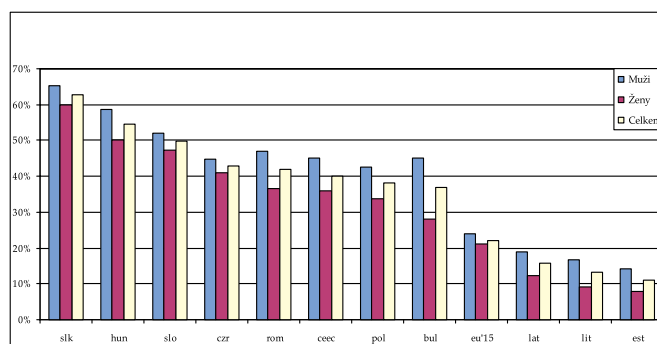
Graf 2.5 Míry účasti na odborném vzdělávání a přípravě – trendy 1995/96 – 1997/98

14 – 19 let

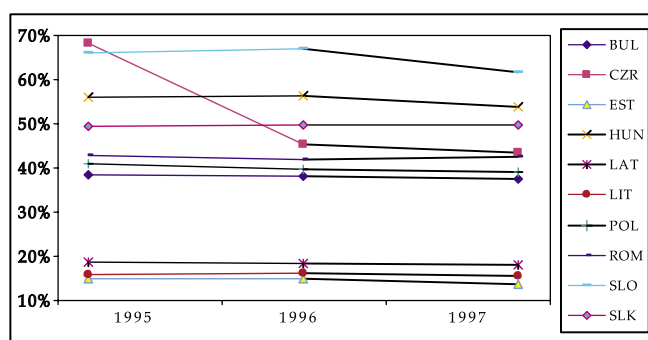
	BUL	CZR	EST	HUN	LAT	LIT	POL	ROM	SLK	SLO
1995	28%	52%	18%	42%	19%	15%	43%	31%	46%	44%
1996	29%	38%	18%	43%	19%	16%	42%	31%	46%	45%
1997	28%	36%	18%	43%	20%	16%	42%	31%	44%	46%

14 – 16 let

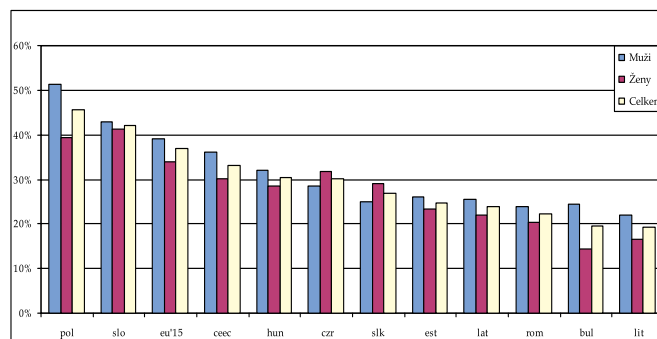
	SLK	HUN	SLO	CZR	ROM	CEEC	POL	BUL	EU'15	LAT	LIT	EST
Muži	65%	59%	52%	45%	47%	45%	42%	45%	24%	19%	17%	14%
Ženy	60%	50%	47%	41%	37%	36%	34%	28%	21%	12%	9%	8%
Celkem	63%	54%	50%	43%	42%	40%	38%	37%	22%	16%	13%	11%

14 – 16 let

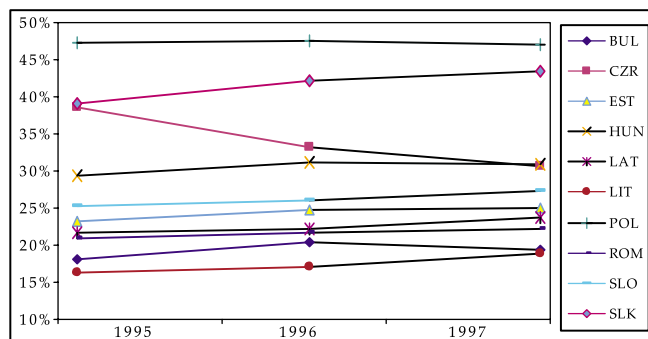
	BUL	CZR	EST	HUN	LAT	LIT	POL	ROM	SLK	SLO
1995	38%	70%	13%	57%	17%	13%	40%	42%	67%	50%
1996	37%	45%	12%	57%	16%	14%	39%	41%	68%	50%
1997	37%	43%	11%	54%	16%	13%	38%	42%	63%	50%

17 – 19 let

	POL	SLO	EU'15	CEEC	HUN	CZR	SLK	EST	LAT	ROM	BUL	LIT
Muži	51%	43%	39%	36%	32%	29%	25%	26%	25%	24%	24%	22%
Ženy	39%	41%	34%	30%	29%	32%	29%	23%	22%	20%	14%	16%
Celkem	45%	42%	37%	33%	30%	30%	27%	25%	24%	22%	20%	19%

17 – 19 let

	BUL	CZR	EST	HUN	LAT	LIT	POL	ROM	SLK	SLO
1995	18%	38%	23%	29%	22%	17%	46%	21%	25%	38%
1996	21%	33%	25%	31%	22%	17%	46%	22%	26%	41%
1997	20%	30%	25%	30%	24%	19%	45%	22%	27%	42%

2.3 Odborné vzdělávání a příprava na vyšší sekundární úrovni

Graf 2.6, 2.7, 2.8

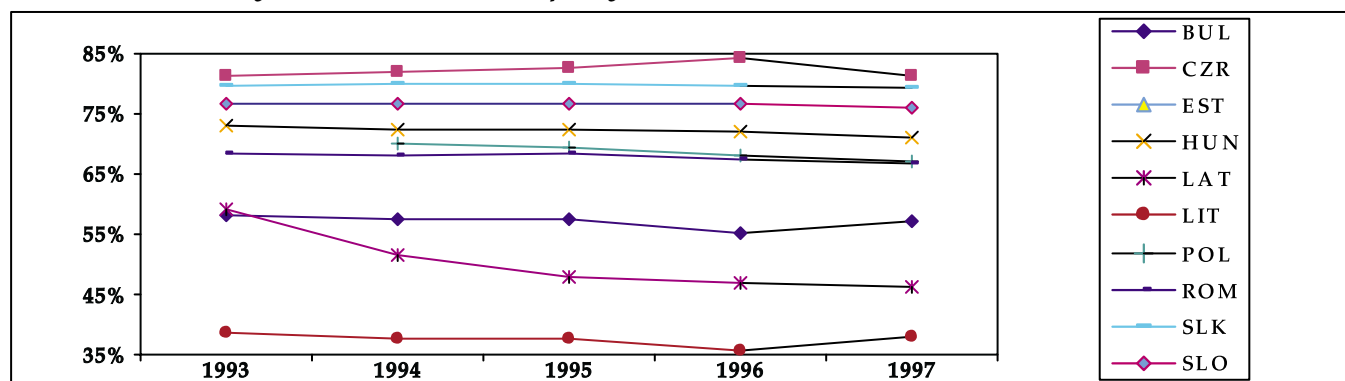
Od roku 1993 si odborné vzdělávání a příprava na vyšší sekundární úrovni udržuje svou pozici a ve většině zemí znamenalo pouze mírný pokles. Podíl mladých lidí účastnících se odborného vzdělávání ve srovnání s celkovým počtem studentů na vyšší sekundární úrovni během tohoto období snížil o 1 % v šesti zemích. Nezmeněný zůstal v České republice. Jedinými zeměmi, kde došlo k významnému poklesu ve prospěch všeobecného vzdělávání, je Lotyšsko (pokles o 14 %) a Polsko (3 %).

Je však nutno připomenout, že došlo k významnému posunu v počtech studentů ve prospěch programů nabízejících dvojí kvalifikaci ve srovnání s programy, které zajišťují pouze odbornou kvalifikaci).

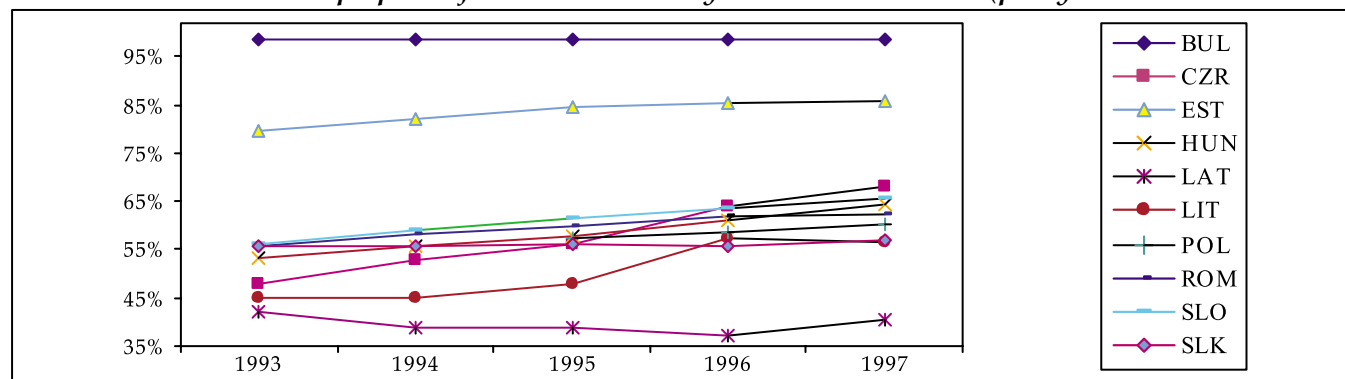
Ve skutečnosti vysoké procento mladých lidí (většina v České a Slovenské republice) studovalo na vyšší sekundární úrovni programy vedoucí k získání dvojí kvalifikace. Výjimkou z tohoto pravidla jsou baltské státy, kde se většina mladých lidí účastnila všeobecného vzdělávání – viz tabulka 2.3.

Podíl dívek ve všeobecném vzdělávání a v odborném vzdělávání zajišťujícím dvojí kvalifikaci je vyšší než podíl chlapců, a to ve všech zemích – viz tabulka 2.8.

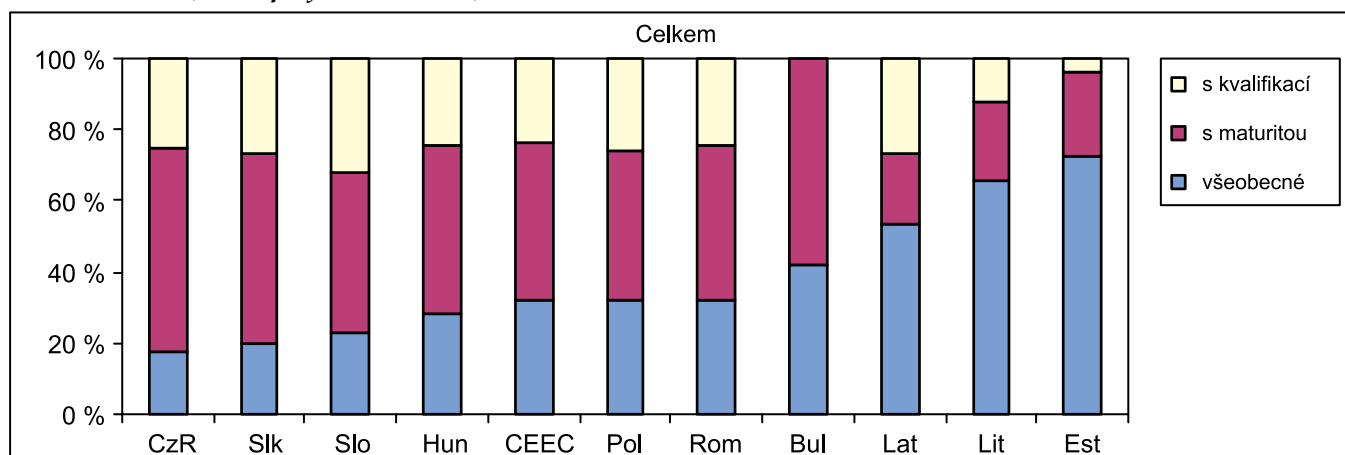
Graf 2.6 Podíl odborného vzdělávání a přípravy na vzdělávání jako celku na úrovni ISCED 3 – trendy 1993/94 – 1997/98 (počty studentů)

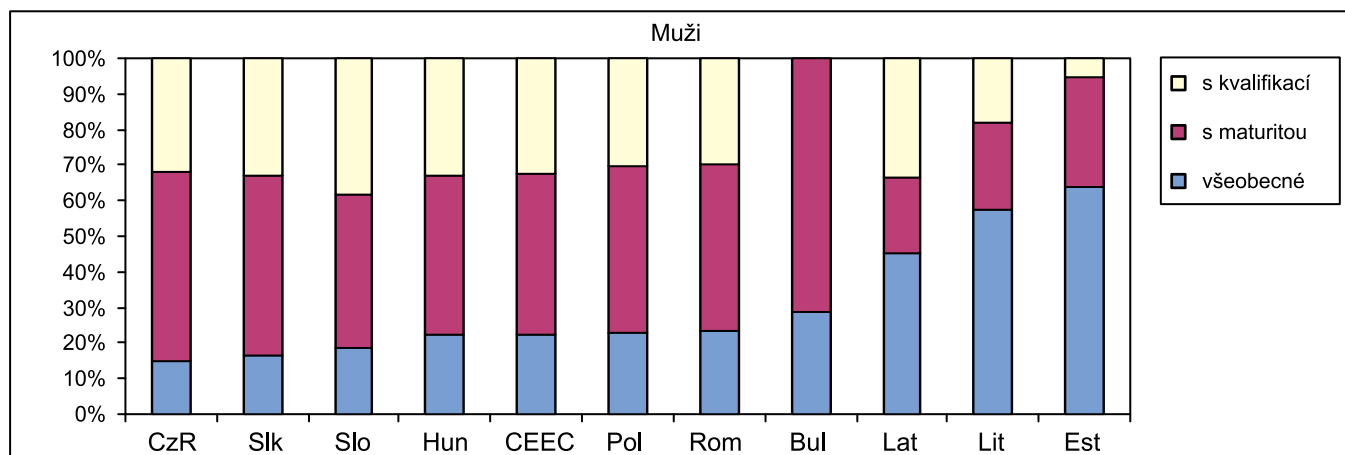
Graf 2.7 Podíl odborného vzdělávání a přípravy vedoucí k dvojí kvalifikaci na odborném vzdělávání a přípravě jako celku – trendy 1993/94 – 1997/98 (počty)

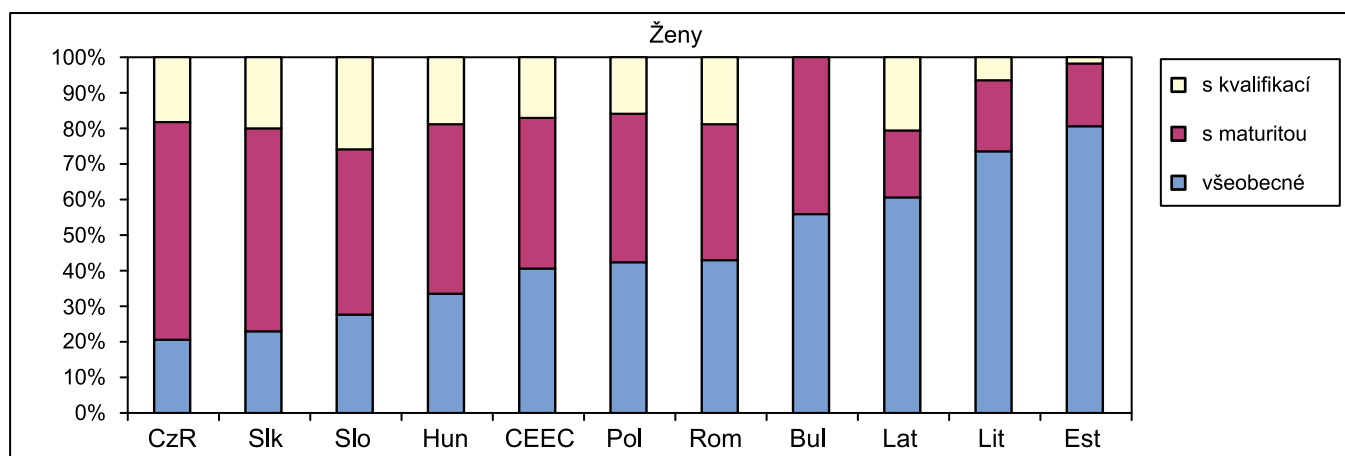
Graf 2.8 Podíl všeobecného a odborného vzdělávání na úrovni ISCED 3 (nově přijatí 1997/98)

celkem	CZR	SLK	SLO	HUN	CEEC	POL	ROM	BUL	LAT	LIT	EST
všeobecné	18%	20%	23%	28%	32%	32%	32%	42%	54%	66%	73%
s maturitou	57%	54%	45%	47%	45%	42%	43%	58%	20%	22%	24%
s kvalifikací	25%	26%	32%	24%	23%	26%	24%		27%	12%	3%

muži	CZR	SLK	SLO	ROM	POL	HUN	CEEC	BUL	LAT	LIT	EST
všeobecné	15%	17%	18%	22%	22%	23%	23%	29%	45%	57%	64%
s maturitou	53%	51%	43%	45%	45%	47%	47%	71%	21%	24%	31%
s kvalifikací	32%	33%	38%	33%	33%	30%	30%		34%	18%	5%

ženy	CZR	SLK	SLO	HUN	CEEC	ROM	POL	BUL	LAT	LIT	EST
všeobecné	21%	23%	27%	34%	41%	42%	43%	56%	61%	74%	80%
s maturitou	61%	57%	47%	48%	43%	42%	38%	44%	18%	20%	18%
s kvalifikací	18%	20%	26%	19%	17%	16%	19%		21%	7%	2%

2.4. Účast na post-sekundárním vzdělávání

Graf 2.9

Post-sekundární vzdělávání zahrnuje:

- Odborné vzdělávání a přípravu, která není zahrnuta do terciárního vzdělávání. Jde o vyšší stupeň vzdělání než je odborná kvalifikace na sekundární úrovni a současně nižší vzdělání než je vzdělání univerzitní či jeho ekvivalent (podle nové klasifikace ISCED (97) spadají tyto programy do kategorie ISCED 4). Tento typ vzdělávání vyplňuje mezeru mezi sekundárním a vysokoškolským vzděláváním. Obvykle trvá 1 – 2 roky a zpravidla je poskytováno v rámci systému sekundárního vzdělávání;
- Terciární vzdělávání (ISCED 5 a 6);
 - vzdělávání univerzitního typu
 - vyšší stupeň odborného vzdělávání (rovnocenné univerzitnímu vzdělání).

V posledních několika letech dochází ve všech zemích ke snaze reformovat systém post-sekundárního vzdělávání tak, aby lépe odpovídal novým potřebám hospodářského sektoru. Jedním z cílů reformy je diverzifikace vzdělávacích programů. Záměrem je přilákat více mladých lidí a reagovat na potřeby vyšší kvality dovedností.

Účast na post-sekundárním vzdělávání a přípravě (mimo terciární vzdělávání)

Srovnání účasti na post-sekundárním odborném vzdělávání (neterciárním – tj. programech na úrovni ISCED 4) je obtížné. Důvodem je skutečnost, že stále probíhá diskuse mezi různými mezinárodními organizacemi (např. Eurostat, OECD a Unesco) a jednotlivými zeměmi o tom, jaké programy budou do této kategorie patřit. Jde totiž o programy, které byly až dosud klasifikovány jako ISCED 3, popřípadě (méně často) jako ISCED 5. Údaje uvedené níže by proto měly být interpretovány s jistou mírou obezřetnosti.

Účast 18ti a 19tiletých na neterciárním post-sekundárním odborném vzdělávání zůstává nízká ve srovnání s účastí na terciárním vzdělávání. Nejvyšší míry účasti na tomto typu vzdělávání vykazuje Estonsko, následuje Polsko, Rumunsko, Litva a Slovenská republika. V České republice byla míra účasti na těchto programech vysoká, nyní však postupně klesá z důvodu reformy post-sekundárního vzdělávání. Jejím výsledkem bylo zrušení pomaturitního studia a přesunu vyšších odborných škol do sféry terciárního vzdělávání. V Maďarsku a Slovinsku tento typ studia teprve vzniká a účast na něm je tedy stále nízká, i když podle zpráv ze Slovinska poptávka převyšuje nabídku studijních míst. V Bulharsku účast kolísá a Litva nedodala příslušné údaje vzhledem k tomu, že zahrnuje tento typ vzdělávání do vzdělávání sekundárního.

Míry účasti 18ti a 19tiletých na post-sekundárním odborném vzdělávání, 1997 (%)

	18 ti letí						19ti letí					
	1995		1996		1997		1995		1996		1997	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
Bulharsko	0	16	2	12	0	15	0	23	3	20	1	2
Česká republika	5	7	4	7	0	14	19	13	6	13	1	19
Estonsko	16	16	17	18	15	21	15	19	15	20	15	23
Maďarsko	0	8	0	9	0	9	0	14	0	18	0	16
Lotyšsko*		20		17		19		22		22		25
Litva	6	27	5	26	2	29	2	28	3	30	3	33
Polsko	0	0	0	0	0	0	7	15	7	17	7	20
Rumunsko	1	7	1	9	1	9	3	11	3	12	4	13
Slovenská republika	1	16	1	17	1	18	2	20	2	21	1	22
Slovinsko	0	5	0	5	0	5	0	23	0	28	0	34
EU průměr												

Zdroj: Evropská vzdělávací nadace

Databáze klíčových ukazatelů

(1) neterciární post-sekundární vzdělávání

(2) terciární vzdělávání (univerzitní či jeho ekvivalent)

Poznámka:

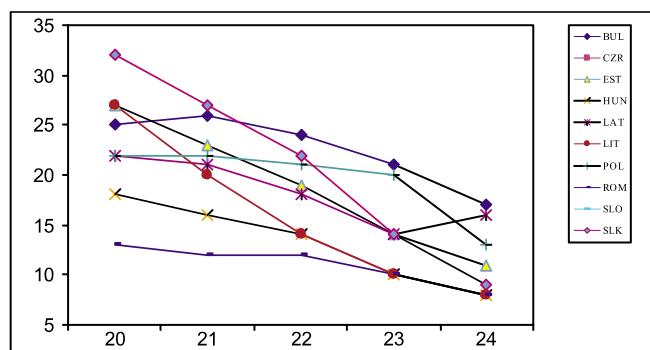
*V Lotyšsku je neterciární post-sekundární odborné vzdělávání součástí systému sekundárního odborného vzdělávání

Účast na terciárním vzdělávání

V některých zemích (Bulharsko, Lotyšsko, Rumunsko a Slovinsko) došlo v posledních několika letech k podstatnému nárůstu poptávky po terciárním vzdělávání. Tato poptávka je pokryta státními a soukromými vysokými školami (Bulharsko a Rumunsko), nebo zahraničními univerzitami (Lotyšsko). Výsledkem tohoto vývoje je rostoucí míra účasti 19tiletých na vysokoškolském vzdělávání ve všech zemích. Nicméně je nutno poznamenat, že míra účasti na terciárním vzdělávání stále zůstává ze průměrem EU. V roce 1996 se hrubé míry přestupu z vyššího sekundárního na terciární vzdělávání⁹ pohybovaly mezi 21% (Maďarsko) a 55 % (Bulharsko). Další země s vysokým procentem přestupu na terciární vzdělávání v pořadí po Bulharsku jsou Estonsko, Lotyšsko a Litva.

Na základě míry účasti skupiny 20 – 24 let ve školním roce 1996/97 má nejnížší procento vysokoškolských studentů Rumunsko a Maďarsko. V Estonsku a Litvě je vysoká účast u skupiny 20 – 21 let, v pozdějším věku se účast snižuje. Tuto skutečnost lze vysvětlit vysokou účastí na odborných programech kategorie ISCED 5.

Graf 2.9 Míry účasti skupiny 20 – 24 let na vysokoškolském vzdělávání, 1996/97

věk	20	21	22	23	24
bul	25	26	24	21	17
cZR					
est	27	23	19	14	11
hun	18	16	14	10	8
lat	22	21	18	14	16
lit	27	20	14	10	8
pol	22	22	21	20	13
rom	13	12	12	10	8
slk					
slo	32	27	22	14	9

Hrubá míra přestupu z vyššího sekundárního vzdělávání na terciární 1996/97 (%)

Bulharsko	Česká Republika	Estonsko (1995/96)	Maďarsko	Lotyšsko	Litva	Polsko	Rumunsko	Slovenská Republika	Slovinsko
55		34	21	38	33	26	23		27

Zdroj: Vzdělávací statistiky a ukazatele v zemích regionu Phare: Program Phare s účastí více zemí pro oblast vysokoškolského vzdělávání, Evropská vzdělávací nadace – Eurostat

Definice hrubé míry přestupu

Míra účasti na vysokoškolském vzdělávání jako procento míry účasti na nižších úrovních (udává procento lidí, kteří pokračují ve vzdělávání na vysokoškolských institucích) na základě čisté míry účasti (tj. studenti na dané úrovni vzdělávání a v teoretické věkové skupině odpovídající této úrovni vzdělávání vyjádření jako procento populace v teoretické věkové skupině pro tuto úroveň)

Účast na vysokoškolském vzdělávání (výňatky ze zpráv národních observatorií z roku 1998)

Bulharsko: Účast na vysokoškolském vzdělávání vykazuje značný nárůst.

Česká republika: Pokračuje nárůst v počtech uchazečů o vysokoškolské studium a přestože univerzity rozšiřují svou kapacitu, poptávka stále převyšuje nabídku studijních míst.

Lotyšsko: Zájem o vysokoškolské studium v Lotyšsku je tradičně vysoký. Počet vysokoškoláků se zvyšuje a roste zájem o studium v zahraničí.

Rumunsko: Míra účasti na vzdělávání skupiny 19 – 23 let (tradičně typický věk pro VŠ studium) vzrostla z 15,1 % v roce 1992/93 na 24 % v roce 1996/97. Nárůst byl podstatně vyšší u dívek.

Slovinsko: Ve školním roce 1997/98 se počet studentů na vysokých školách ve srovnání s předchozím rokem zvýšil o 7,7 %.

9 Hrubé míry účasti představují procento studentů, kteří složili závěrečnou zkoušku na sekundární úrovni (na všeobecných nebo odborných školách) a kteří pokračují ve studiu na terciární úrovni.

3. KAPITOLA

PŘEDČASNÝ ODCHOD ZE STUDIA NA SEKUNDÁRNÍ ÚROVNI VZDĚLÁVÁNÍ

Klíčové poznatky

Studenti odcházející předčasně ze studií

Předčasný odchod ze vzdělávacího systému představuje ve všech kandidátských zemích střední a východní Evropy stále závažnější problém. Mohlo by se zdát, že ekonomická reforma má dopad i na postoj mladých lidí ke vzdělávání. Litva a Rumunsko se uvádí jako důvod pro vysokou míru nedokončenosti studia finanční potíže rodin a z nich vyplývající nemožnost udržovat děti na studiu. Předčasný odchod ze vzdělávacího systému může mít významné důsledky pro budoucí společenskou a ekonomickou situaci ve zmíněných zemích vzhledem k tomu, že může vést k vyčleňování určitých skupin obyvatelstva ze společnosti.

Podle výsledků analýzy měř účasti 15letých na vzdělávání odchází ze studia ve většině kandidátských zemí v tomto věku 5 % mladých lidí (shodně s průměrem EU). V Bulharsku opouští školy v tomto věku 15 % studentů a v Rumunsku 24 % studentů. V některých zemích (např. baltské státy a Maďarsko) se daří tento podíl snižovat, v jiných zemích (např. Bulharsko) toto procento roste.

Míra neúčasti na vzdělávání je vyšší u 16letých (věk, kdy mladí lidé zahajují učňovské, odborné či všeobecné vzdělávání na sekundární úrovni) - průměr za všechny kandidátské země představuje 14 %. Současně je třeba poznamenat, že ve většině zemí (kromě Bulharska, Rumunska a Maďarska) je toto procento nižší než průměr EU (12 %).

Předčasné odchody

Roční míry nedokončenosti odborného vzdělávání a přípravy – tedy počty mladých lidí, kteří předčasně odcházejí bez získání kvalifikace, jsou vysoké (mezi 2,4 % a 14 %). Toto procento je vyšší než u všeobecného vzdělávání a svědčí tak o nižší efektivnosti odborných škol pokud jde o udržení studentů. U odborných programů vedoucích k získání dvojí kvalifikace je míra nedokončenosti studia nižší než u programů, které nabízejí pouze odbornou kvalifikaci.

Rozdíly podle pohlaví

Míra nedokončenosti povinné školní docházky i studia na sekundární úrovni (všeobecné, učňovské i odborné) je nižší u dívek než u chlapců.

Poznámky k dostupnosti a platnosti údajů

Za účelem úplného zmapování problému nedokončenosti studia je nutno shromáždit informace o počtech mladých lidí, kteří opouštějí vzdělávací systém, aniž by získali příslušnou kvalifikaci. Tyto informace se týkají:

- mladých lidí, kteří nedokončí povinnou školní docházku (ti, kteří do školy vůbec nedocházejí, a ti, kteří ze školy odcházejí před ukončením povinné školní docházky)
- mladých lidí, kteří ukončí povinnou školní docházku, ale nezískají kvalifikaci
- mladých lidí, kteří pokračují po ukončení povinné školní docházky ve studiu na odborných, učňovských či všeobecných školách, ale odcházejí ze studia před jeho ukončením.

Systematický a komplexní sběr dat představuje nesmírně složitý proces. Mnoho zemí provedlo jednorázové průzkumy a/nebo zavedlo systémy monitorování nedokončenosti studia. S politováním je však nutno konstatovat, že dosud nebyly shromážděny žádné údaje, které by umožňovaly uspokojivé mezinárodní srovnání míry výskytu tohoto problému. Analýza, která je obsahem této kapitoly, je proto založena na následujících údajích:

- Míry účasti na vzdělávání a odborném vzdělávání a přípravě
- Každoroční míry nedokončenosti programů na úrovni ISCED 3;
- Informace ze zpráv Národních observatoří z roku 1998.

Jde tedy pouze o pokus o analýzu a k jejím výsledkům je nutno přistupovat s jistou dávkou opatrnosti.

3.1. Odchod ze vzdělávacího systému před či bezprostředně po ukončení povinné školní docházky

Graf 3.1

Přibližný podíl mladých lidí, kteří odcházejí ze vzdělávacího systému bez dokončeného základního vzdělání (děti odcházející předčasně ze základní školy), případně těch, kteří dokončí základní školu, avšak nepokračují ve studiu na vyšší sekundární úrovni, lze stanovit na základě příslušných dat o míře účasti. Tento druh analýzy má samozřejmě své nedostatky vzhledem k tomu, že nezohledňuje děti rómské populace či dalších skupin na okraji společnosti, které nemají stálý domov a/nebo nejsou registrovány. Výsledky šetření ukazují, že právě u těchto dětí je nejvyšší podíl těch, které se nevzdělávají. Zvolený přístup dále podceňuje jev předčasného odchodu ze základní školy. Některé děti, přestože se do školy zapíší, totiž pak školu nenavštěvují.

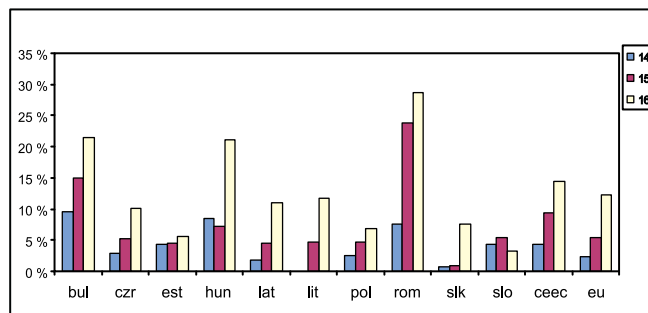
Z analýzy míry účasti na vzdělávání u skupiny 14letých (věk, kdy ve většině zemích končí základní vzdělávání – s výjimkou baltických států a České republiky, kde je konec posunut na 15 let věku) je patrné, že procento mladých lidí, kteří nechodí do školy se pohybuje mezi 2 a 10 % (průměr EU činí 2 %). Plná účast je pouze v Litvě a téměř plná je ve Slovenské republice. Země, kde je míra účasti v tomto věku vysoká, jsou Bulharsko, Rumunsko a Maďarsko. Některé země (Bulharsko a Slovinsko) zaznamenaly v letech 1995 – 97 nárůst v počtu mladých lidí, kteří se vzdělávání neúčastnili. V jiných zemích (Maďarsko a Rumunsko) se situace v tomto ohledu rychle zlepšuje (viz tabulka 3.1).

Neúčast na vzdělávání ve skupině 15letých (věk, kdy jsou mladí lidé na základní škole nebo začínají studium učňovských, odborných či všeobecných programů na vyšší sekundární úrovni) je vyšší než ve skupině 14letých, a to ve všech zemích. Rozdíl mezi těmito věkovými skupinami je v některých zemích výraznější než v jiných (např. v Bulharsku 15 % a v Rumunsku 24%). Ve většině zemí se v této skupině vzdělávání neúčastní 5 % mladých lidí, což je i průměr EU.

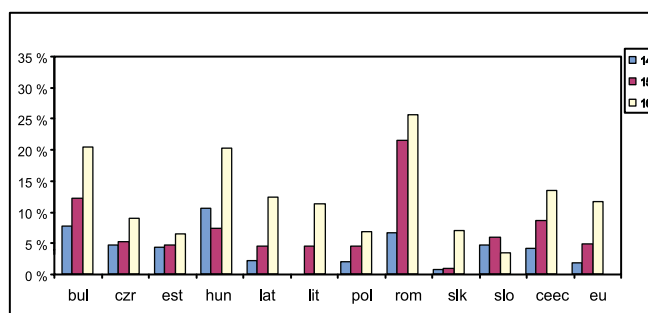
Ve věku 16 let mladí lidé začínají, či právě začali studovat na vyšší sekundární úrovni (odborné, učňovské či všeobecné programy). Míry účasti na vzdělávání na této úrovni jsou ještě nižší a v důsledku toho je vyšší procento neúčasti ve všech zemích. Pohybuje se od 29 % v Rumunsku až po 3 % v Slovinsku. Průměr EU činí 12 %. Ve většině zemí je míra neúčasti nižší než je průměr EU.

Míra neúčasti je nižší u mladých dívek než u mladých chlapců, a to ve všech věkových skupinách – 14,15 a 16 let (viz tabulka 3.1).

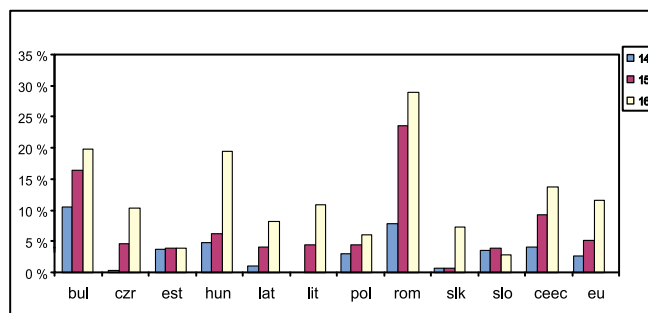
Graf 3.1 Míry neúčasti na vzdělávání a odborné přípravě ve skupinách 14, 15 a 16 let (1997/98)

	total	bul	czr	est	hun	lat	lit	pol	rom	slk	slo	ceec	eu
14		10%	3%	4%	8%	2%	0%	3%	8%	1%	4%	4%	2%
15		15%	5%	5%	7%	5%	5%	5%	24%	1%	5%	9%	5%
16		21%	10%	6%	21%	11%	12%	7%	29%	8%	3%	14%	12%

men	bul	czr	est	hun	lat	lit	pol	rom	slk	slo	ceec	eu
14	9%	5%	5%	12%	3%	0%	2%	7%	1%	5%	5%	2%
15	14%	6%	5%	8%	5%	5%	5%	24%	1%	7%	10%	6%
16	23%	10%	7%	23%	14%	13%	8%	29%	8%	4%	15%	13%

women	bul	czr	est	hun	lat	lit	pol	rom	slk	slo	ceec	eu
14	10%	0%	4%	5%	1%	0%	3%	8%	1%	4%	4%	3%
15	16%	5%	4%	6%	4%	4%	4%	23%	1%	4%	9%	5%
16	20%	10%	4%	19%	8%	11%	6%	28%	7%	3%	14%	11%

3.2. Nedokončenost studia na vyšší sekundární úrovni

Graf 3.2, 3.3, 3.4

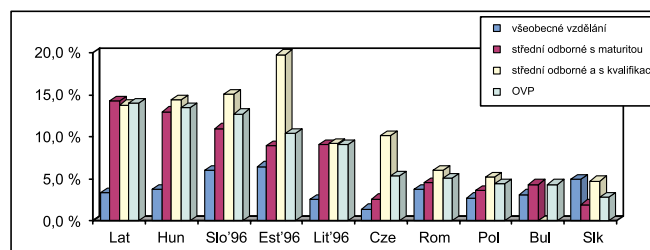
Na základě shromážděných informací lze konstatovat, že míra nedokončenosti programů odborného vzdělávání je značná přinejmenším v polovině zemí. Země, kde je míra nedokončenosti odborného vzdělávání a přípravy nejvyšší, jsou Lotyšsko, Maďarsko a Slovinsko. Míra nedokončenosti u odborných programů převyšuje (někde podstatně) nedokončenost všeobecného studia. Míra nedokončenosti se u všeobecného vzdělávání pohybuje mezi 1,4% a 6,5 %, u odborného vzdělávání pak mezi 2,4 % a 14 % (viz tabulka 3.2).

Vyšší míra nedokončenosti u odborných programů naznačuje, že efektivnost v podobě udržení mladých lidí na studiu je zde nižší než u všeobecného vzdělávání. Důvodem může být skutečnost, že na odborné programy se hlásí nejslabší studenti, popřípadě že studenti tyto programy nepovažují za zajímavé.

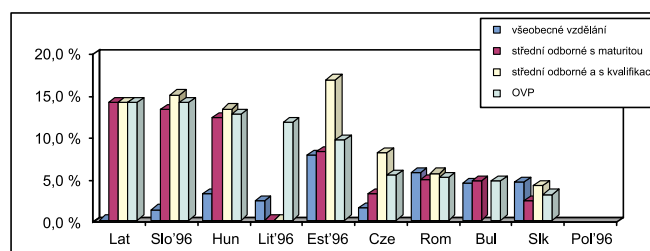
Na druhé straně je třeba poznamenat, že míra nedokončenosti odborného studia, které vede k získání dvojí kvalifikace, je obecně nižší ve srovnání s odbornými programy, které nabízejí pouze odbornou kvalifikaci (výjimkou je Lotyšsko, kde je tomu opačně, a Litva, kde se tyto míry shodují). Země, kde se projevuje největší rozdíl mezi těmito dvěma typy programů (ve prospěch programů s dvojí kvalifikací), je Česká republika. Tuto skutečnost lze vysvětlit tím, že studenti odborných programů, které nabízejí pouze odbornou kvalifikaci, často přestupují na studium, které nabízí dvojí kvalifikaci (viz definice – studenti předčasně odcházející ze studia).

Míry nedokončenosti odborného vzdělávání jsou u dívek nižší ve všech zemích ve srovnání se všeobecným vzděláním (s výjimkou Maďarska a Litvy, kde jsou stejné u chlapců i dívek).

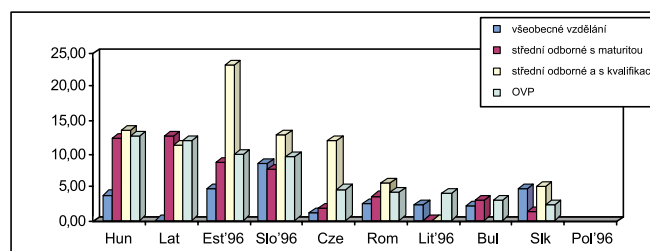
Graf 3.2 Míry nedokončenosti všeobecného a odborného vzdělávání a přípravy (1997/98)

celkem	LAT	HUN	SLO'96	EST'96	LIT'96	CZR	ROM	POL'96	BUL	SLK
všeobecné vzdělání	3,4%	3,7%	6,0%	6,5%	2,5%	1,4%	3,7%	2,7%	3,1%	4,9%
střední odborné s maturitou	14,3%	13,0%	11,0%	9,0%	9,1%	2,6%	4,5%	3,6%	4,3%	1,9%
střední odborné a s kvalifikací	13,8%	14,4%	15,1%	19,8%	9,2%	10,1%	6,0%	5,2%		4,7%
OVP	14,0%	13,5%	12,8%	10,4%	9,1%	5,4%	5,0%	4,4%	4,3%	2,8%

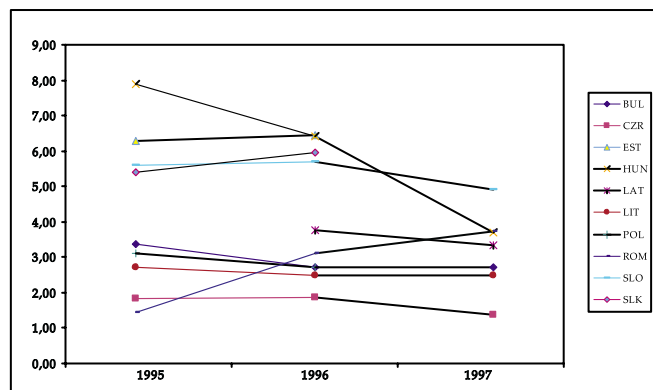

muži	LAT	SLO'96	HUN	LIT'96	EST'96	CZR	ROM	BUL	SLK	POL'96
všeobecné vzdělání		1,35	3,40	2,50	8,39	1,58	6,04	4,68	4,90	
střední odborné s maturitou	15,12	14,17	13,10	n.a.	8,82	3,33	5,17	5,00	2,50	
střední odborné a s kvalifikací	15,14	16,11	14,30	n.a.	18,05	8,67	6,02		4,40	
OVP	15,13	15,09	13,60	12,60	10,27	5,77	5,53	5,00	3,30	

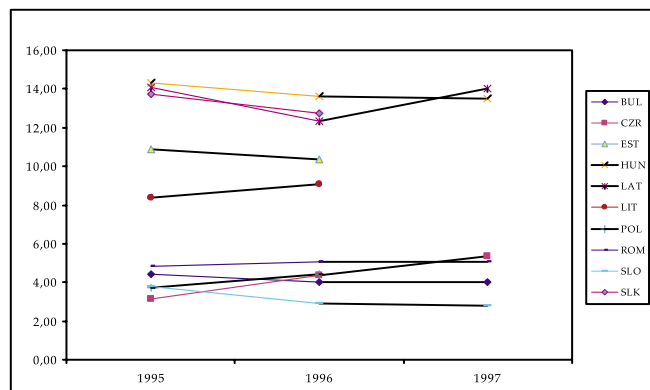
ženy	HUN	LAT	EST'96	SLO'96	CZR	ROM	LIT'96	BUL	SLK	POL'96
všeobecné vzdělání	4,00		5,08	8,97	1,23	2,57	2,50	2,30	5,00	
střední odborné s maturitou	13,00	13,42	9,14	8,11	1,98	3,83		3,22	1,40	
střední odborné a s kvalifikací	14,40	11,93	24,68	13,67	12,63	5,90			5,30	
OVP	13,40	12,63	10,54	10,18	4,91	4,41	4,30	3,22	2,40	

Graf 3.3 Míry nedokončenosti všeobecného vzdělávání – trendy (1995/06 – 1997/98)

	BUL	CZR	EST	HUN	LAT	LIT	POL	ROM	SLK	SLO
1995	3,37	1,82	6,29	7,90		2,70	3,10	1,44	5,60	5,40
1996	2,70	1,87	6,45	6,40	3,77	2,50	2,70	3,12	5,70	5,96
1997	2,70	1,38		3,70	3,35	2,50		3,74	4,90	

Graf 3.4 Míry nedokončenosti odborného vzdělávání a přípravy – trendy (1995/96 – 1997/98)

	BUL	CZR	EST	HUN	LAT	LIT	POL	ROM	SLK	SLO
1995	4,45	3,15	10,85	14,30	14,10	8,40	3,70	4,84	3,80	13,72
1996	4,00	4,39	10,38	13,60	12,35	9,10	4,40	5,08	2,90	12,75
1997	4,00	5,35		13,50	14,01			5,04	2,80	

Definice

Studenti předčasně odcházející ze studia jsou mladí lidé, kteří zahájí studium určitého programu a nedokončí jej, případně nesloží závěrečné zkoušky. Tato definice se týká konkrétního vzdělávacího programu a nikoliv vzdělávacího systému jako celku. V tomto významu se tedy student, který nedokončí určitý program a zapíše se do dalšího, stále považuje za toho, kdo předčasně ukončil studium. Tato definice má svá omezení v tom smyslu, že v zemích, kde jsou přestupy mezi různými typy programů běžné, jsou míry nedokončenosti studia vysoké.

Míra nedokončenosti studia je počet studentů, kteří předčasně ukončili studium, vyjádřený jako procento z celkového počtu studentů v daném programu v daném roce. Zvažují se tedy i roční míry nedokončenosti, které jsou nižší než celkové míry nedokončenosti, ve kterých je započten celkový počet studentů, kteří zahájí studium určitého vzdělávacího programu a nedokončí jej.

Výňatky ze zpráv národních observatoří

Předčasné odchody ze škol, (údaje byly vybrány ze zpráv národních observatoří z roku 1998)

Lotyšsko

Vzdělávací systém opouští na konci základní školy 4 % příslušné věkové skupiny a 24 % absolventů středního všeobecného vzdělání již dále nepokračuje ve studiu. Podle údajů ze šetření mezi školami, které bylo provedeno od září 1996 do září 1997, dosáhla míra nedokončenosti odborných programů 12,5 %. Nejvyšší počet studentů odchází v prvním roce studia. Míra nedokončenosti po 1. ročníku dosahuje na odborných školách 52,5 %.

Litva

V průběhu jednoho školního roku odchází předčasně ze studia v průměru 6 000 studentů všeobecných škol, 5000 studentů odborných škol a 9 000 studentů vysokých škol neuniverzitního typu a univerzit. Míra nedokončenosti studia na odborných školách a vysokých školách neuniverzitního typu se ve srovnání s předchozími léty zvýšila. Ze škol odchází v průměru jeden z deseti studentů ročně – důvodem jsou špatné studijní výsledky a finanční problémy, které se ve větších městech průběžně zhoršují.

Polsko

Základní školu úspěšně vychodí v průměru 98 % dětí a 96,6 % z nich pokračuje ve vzdělávání na dalších školách. Za pozitivní lze považovat skutečnost, že se snižuje počet mladých lidí, kteří odcházejí ze škol před či bezprostředně po ukončení základní školy. V roce 1990/91 nepokračovalo ve studiu po ukončení základní školy 5,4 % studentů. Tento podíl v roce 1994/95 činil již jen 3,4 % (je však možné, že tito lidé mohli navštěvovat školy v rámci vzdělávání dospělých).

Rumunsko

Podle Crighтона (1998) 17 % studentů, kteří zahájili studium, školu nedokončí. Školní docházku vůbec nezahájí 2-3 % dětí. Velký podíl těchto dětí tvoří Rómové. K předčasnému odchodu ze školy vede několik faktorů: hospodářská krize, problémy rodin udržet děti na škole a neschopnost sociálního systému tyto případy řešit. Předčasný odchod ze studia byl jako jev nejvýraznější do roku 1993. Míra nedokončenosti studia je však stále vysoká a činí 5-6 % v odborném vzdělávání. Zvláště vysoké procento mladých lidí odchází z učňovských škol (přibližně 7 %).

Slovinsko

Podle odhadů odboru profesního poradenství slovinského Úřadu pro služby zaměstnanosti vstupuje ročně na trh práce přibližně 6000 mladých lidí (průměr byl vypočítán za posledních několik let). Po dobu pěti let byli monitorováni studenti, kteří v roce 1991 zahájili své první studium na sekundární úrovni. Studium nedokončilo 17,4 % z nich. Míra nedokončenosti v případě odborného studia je vyšší (20,4 %) než v případě studia všeobecného (5,9 %).

4. KAPITOLA

FINANCOVÁNÍ VZDĚLÁVÁNÍ
A ODBORNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ A PŘÍPRAVY

Klíčové poznatky

Před reformou

Před zahájením reformy byly vzdělávací systémy v kandidátských zemích střední a východní Evropy do značné míry řízeny centrálně a byly téměř výhradně financovány z centrální úrovně státní správy. Hlavním zdrojem financování byla ministerstva školství, ostatní ministerstva se angažovala v některých oblastech (např. ministerstva zemědělství, průmyslu, spojů, zdravotnictví atd.).

Bez ohledu na uskutečňované reformy a přesto, že v odborném vzdělávání došlo k určité diverzifikaci zdrojů financování, hlavním poskytovatelem finančních prostředků zůstává i nadále stát (prostřednictvím ministerstva školství) a v případě odborného vzdělávání i některá resortní ministerstva.

V důsledku poklesu hospodářského růstu a vysoké inflace způsobené některými zásadními změnami v ekonomikách kandidátských zemí vznikla situace, kdy finance ze státního rozpočtu nedostačují. Vlády jsou tak nuceny hledat alternativní způsoby financování vzdělávání, jako jsou například:

- neveřejné zdroje – soukromá zařízení a zařízení s částečnou podporou státu;
- postupná decentralizace hospodaření s financemi na úrovni místní správy a větší úloha rodinných rozpočtů.

Podíl soukromého financování zůstává i přes mírný vzestup stále nízký. Velká část provozních nákladů (mzdy, učební materiály, přímé výdaje, náklady na praktickou přípravu, vybavení apod.) je tak stále hrazena ze státního rozpočtu. V některých zemích jsou výdaje na údržbu a investiční výdaje svěřeny místní správě a sociálním partnerům.

Výdaje na vzdělávání vyjádřené jako procento HDP se v roce 1997 pohybovaly mezi 3,74 % (Rumunsko) a 6,97 % (Estonsko). Průměr EU činil v roce 1995 5,2 %. Nicméně je nutno poznamenat, že absolutní částky věnované na vzdělávání jsou stále podstatně nižší než v EU.

Výdaje na odborné vzdělávání a přípravu jako procento HDP jsou podstatně nižší než výdaje na vzdělávání jako celek a pohybují se od 0,35 % (Bulharsko) do 0,89 % (Česká republika).

Veřejné a soukromé výdaje na odborné vzdělávání a přípravu

Za účelem vyplnění mezer ve financování a většího sladění odborného vzdělávání s potřebami trhu práce je ve většině zemích legislativně zakotvena potřeba spolupráce odborných škol s podniky. Vzhledem k celkové hospodářské situaci však uspokojující míru účasti podniků na odborném vzdělávání nelze zajistit. Je tak zpochybněna kvalita praktických dovedností získaných v průběhu odborné přípravy, které jsou naprosto zásadní z pohledu hospodářské integrace s EU a vzájemného uznávání kvalifikací.

Zákon umožňuje působení soukromých škol, které jsou financovány ze státního rozpočtu a/nebo z různých poplatků, které hradí studenti.

V důsledku tohoto vývoje se podíl soukromých prostředků na celkovém vzdělávacím rozpočtu stále zvyšuje a je obtížné stanovit konkrétní čísla. V této chvíli nejsou k dispozici žádné spolehlivé údaje, které by mapovaly význam soukromých zdrojů v poskytování odborného vzdělávání a přípravy.

4.1. Výdaje na vzdělávání jako podíl HDP

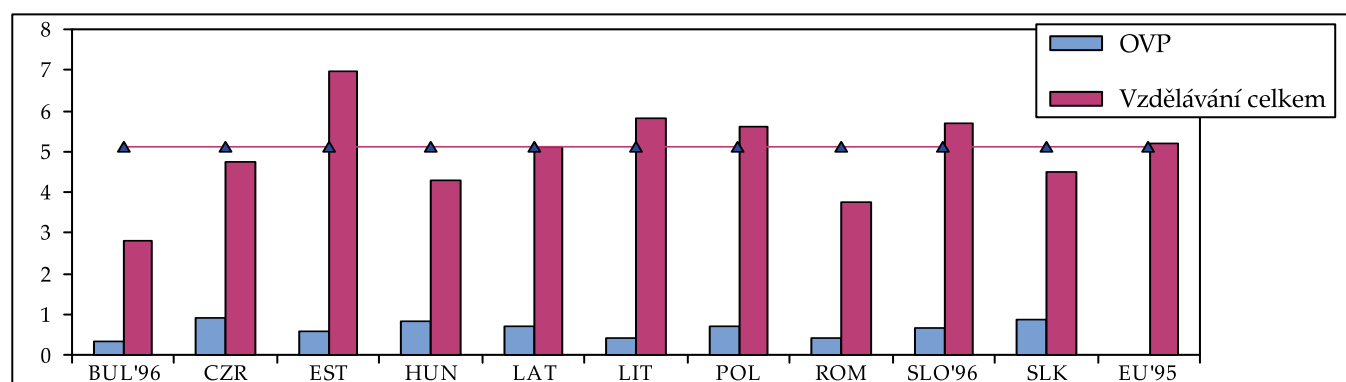
Graf 4.1, 4.2

Navzdory dramatickým a rychlým změnám v ekonomice a dalším faktorům, jako jsou například změny v počtech studentů a demografický vývoj, se v letech 1990 – 94 výdaje na vzdělávání vyjádřené jako procento HDP zvyšovaly, i když vývoj v jednotlivých zemích se značně různil. Jednotlivé výkyvy lze částečně vysvětlit tím, že výdaje na vzdělávání zůstávaly na stejné úrovni, popřípadě klesaly v obdobích rychlého poklesu HDP.

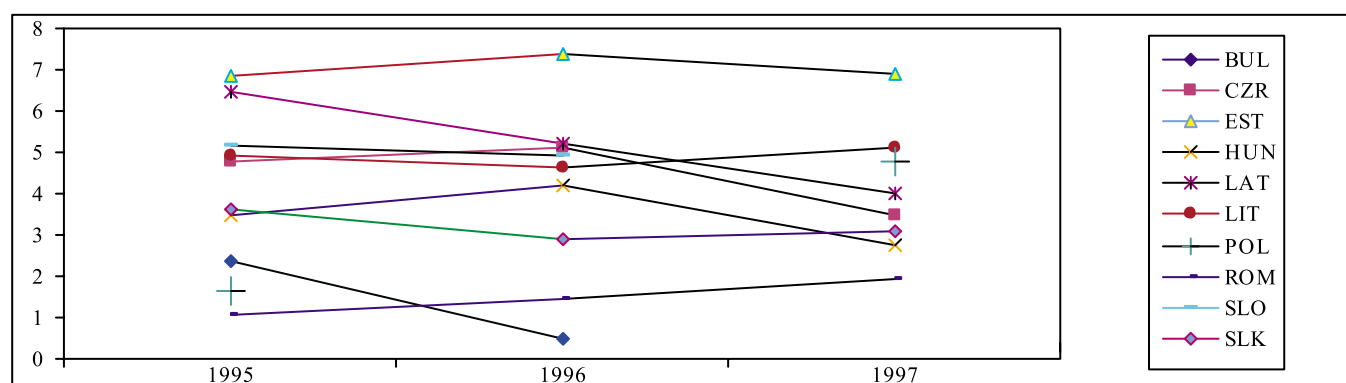
Tento růstový trend se v posledních letech zmírnil a ve většině zemí se ve srovnání s rokem 1995/96, kdy dosáhl vrcholu, výdaje na vzdělávání vyjádřené procentem HDP snížily (výjimkou jsou Estonsko, Litva, Polsko a Rumunsko). V České republice lze tento pokles částečně vysvětlit zavedením 9. ročníku základní školy a následným poklesem účasti na vyšším sekundárním vzdělávání. Vyplývá z toho, že se snížily náklady vzhledem k tomu, že sekundární vzdělávání je nákladnější než vzdělávání základní.

V roce 1997 se veřejné výdaje na vzdělávání vyjádřené jako procento HDP pohybovaly od 3,74 % v Rumunsku až po 6,97 % v Estonsku. Výše výdajů ve většině zemí přesahuje, popřípadě se blíží průměru EU. Průměrné veřejné výdaje na vzdělávání činily v zemích EU v roce 1995 5,2 %, HDP, zatímco v kandidátských zemích (kromě Bulharska a Slovinska) na ně připadlo 5,1% HDP v r. 1997. Je však třeba poznamenat, že absolutní výše HDP je v těchto zemích nižší než ve členských zemích EU. Přestože je tedy podíl HDP věnovaný na vzdělávání téměř shodný, skutečná čísla představují ve skutečnosti nižší částky (v některých případech podstatně nižší), které jsou nedostatečné k tomu, aby pokryly potřeby rozvoje vzdělávacího systému.

Graph 4.1 Výdaje na vzdělávání jako podíl na HDP, 1997

Graph 4.2 Výdaje na vzdělávání jako % HDP – trendy 1995 – 97

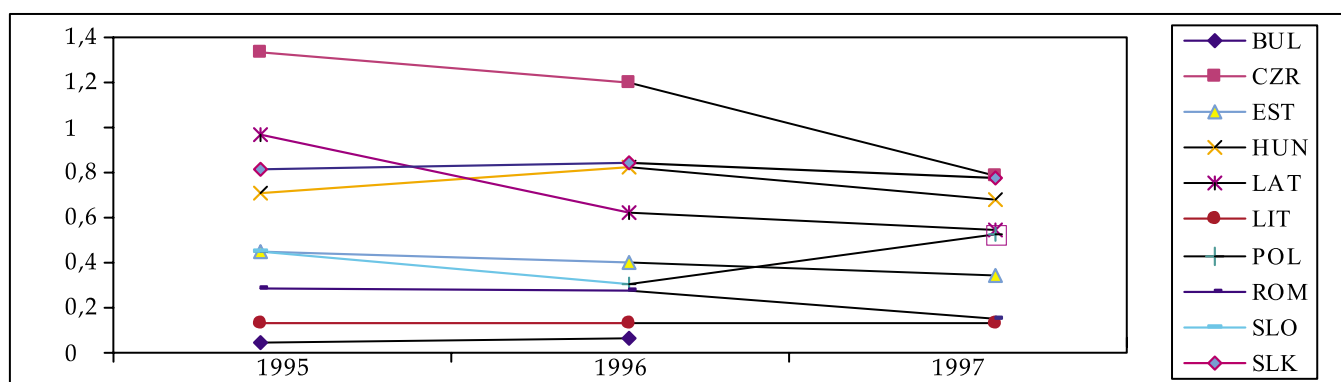
4.2. Výdaje na odborné vzdělávání a přípravu jako podíl HDP

Graf 4.3

Financování odborného vzdělávání a přípravy je v souladu s výše uvedenými obecnými trendy financování vzdělávání jako celku. Podíl HDP určený na odborné vzdělávání a přípravu se během krátké doby zvýšil, nyní však opět začíná klesat, a to ve většině zemí s výjimkou Bulharska, Polska a Rumunska, kde stále roste (i když nikoliv jednotně, jako na vzdělávání celkem), a Litvy, kde se v letech 1995 – 97 podíl na HDP nezměnil.

Navzdory tomu, jaký relativní význam odborné vzdělávání a příprava má, a to zejména pro rozvoj hospodářství, prostředky určené pro tento sektor zůstávají i nadále nedostačující. Výdaje na odborné vzdělávání jako podíl HDP se pohybují mezi 0,35 % a 0,89 %. Jde o podstatně nižší podíly než ty, které jsou určeny na vzdělávání jako celek (viz předchozí kapitola). JAK JE NA TOM EU?, Je nutno poznamenat, že odborné vzdělávání a příprava je obecně nákladnější než všeobecné vzdělávání.

Graf 4.3 Výdaje na odborné vzdělávání a přípravu jako procento HDP, trendy 1995-97

	BUL	CZR	EST	HUN	LAT	LIT	POL	ROM	SLO	SLK
1995	0,34	1,3	0,64	0,83	1,03	0,4	0,64	0,52	0,64	0,91
1996	0,35	1,2	0,6	0,92	0,77	0,4	0,53	0,51		0,93
1997		0,89	0,56	0,81	0,71	0,4	0,7	0,42		0,88

4.3. Míry účasti a výdaje

Graf 4.4, 4.5

Ve většině zemí střední a východní Evropy existuje pozitivní vazba mezi mírou účasti na odborném vzdělávání a přípravě a výší výdajů. Je tomu tak i v případě tří baltských států, i když zde je úroveň financování mírně vyšší, neboť vlády těchto zemí vynakládají zvýšené úsilí na posílení významu odborné přípravy.

Stejně pravidlo platí i pro vzdělávání jako celek. Počet studentů do určité míry určuje výši výdajů. Jsou zde nicméně některé výjimky. V Dánsku, Švédsku, Finsku a Estonsku (dále jen „severské země“) jsou investice do vzdělávání téměř dvakrát vyšší než v jiných zemích s podobnými mírami účasti.

Výdaje na vzdělávání v Bulharsku a Řecku jsou téměř dvakrát nižší než v jiných zemích s podobnými mírami účasti. Největším extrémem je Polsko, kde jsou míry účasti

nejnižší a úroveň financování ve vazbě na míry účasti nejvyšší (blíží se „severským zemím“). Rumunsko zapadá do obecného trendu – má nízké investice do vzdělávání, ale i velmi nízké míry účasti.

Z důvodu přímé vazby mezi počty studentů a výdaji na vzdělávání (alespoň v kandidátských zemích střední a východní Evropy) se nároky na vzdělávací rozpočet zvyšují v souvislosti se stoupající mírou účasti skupiny 17 – 19 let v sekundárním vzdělávání a obrovským vzestupem účasti na vysokoškolském vzdělávání. Aby zmírnily tlaky na národní rozpočet, zavedly některé země školné. Za účelem zachování rovnosti však stát poskytuje studentům z rodin s nízkými příjmy či ze znevýhodněných oblastí určité výhody. Vzhledem k tomu, že těchto studentů je stále většina, převážná část výdajů je i nadále hrazena ze státního rozpočtu.

Mechanismy financování

Financování vzdělávacího systému je v kandidátských zemích střední a východní Evropy do značné míry centralizováno. Hlavními aktéry při financování odborného vzdělávání a přípravy jsou:

- ministerstva školství;
- rezortní ministerstva;
- místní správa;
- sociální partneři (podniky, rodiny atd.).

Hlavním zdrojem financí je i nadále ministerstvo školství (např. Polsko – 90 %): všichni ostatní uvedení aktéři jsou zatím pouhými „ustanoveními“ v zákoně.

Zásady, podle kterých jsou prostředky rozdělovány do škol, jsou v jednotlivých zemích velice podobné. Tento systém spočívá v přidělování peněz do škol na základě počtu studentů, počtu tříd a typu vzdělávacích programů. Je proto nazýván systémem „per capita financing“ popřípadě „per department/class financing“.

Typ financování „per capita“ nebo „per department/class“ má některé velice pozitivní prvky:

- je velice jednoduchý a obvykle je založen na podkladě historického vývoje
- zajišťuje relativně spravedlivé rozdělení finančních prostředků mezi vzdělávací zařízení

Některé další aspekty jsou však negativní:

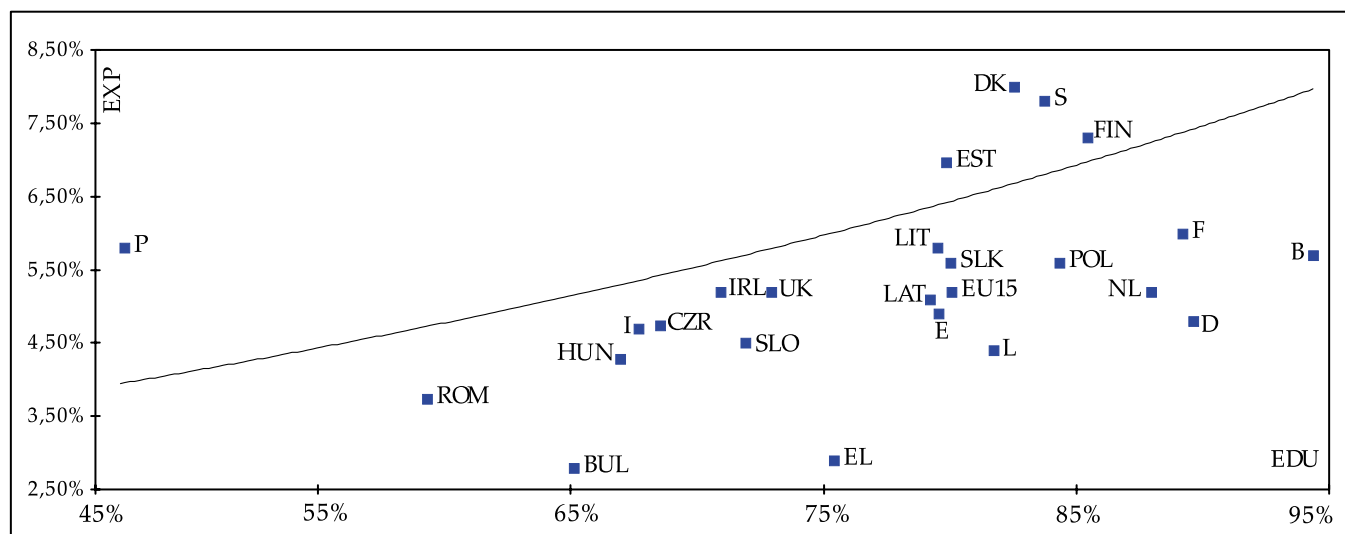
- zvyšování počtu přijatých studentů za účelem zvýšení finančních částek – ne vždy v souladu s potřebami trhu práce;
- velice nízká efektivnost přidělování a využívání prostředků;
- hnací silou jsou vstupy a nikoliv výstupy a tak dochází k opomíjení kvality.

PŘÍKLADY ZEMÍ:

Polsko: Dotace ze státního rozpočtu jsou přidělovány na základě algoritmu stanoveného ministerstvem školství, které jej konzultuje s *gminas* (místní úřady). Při výpočtu je zohledněn charakter daného *gmina* (městský nebo venkovský), velikost školy a předpokládaný nárůst výdajů v jednotlivých výdajových oblastech. V posledních letech se bere v úvahu i počet žáků na školách, které spravují jednotlivé *gminas*. Algoritmus se může každým rokem měnit.

Česká republika: Metoda financování „na hlavu“ se uplatňuje u odborného vzdělávání především při přidělování celkového objemu finančních prostředků, tedy z ministerstva školství na jednotlivé školské úřady. Od roku 1995 nepoužívají školské úřady při rozdělování finančních prostředků jednotlivým školám přímo národní normativy, ale postupují zpravidla diferencovaně podle individuálních kalkulací vycházejících z normativů. Tento postup umožňuje přizpůsobit objem finančních prostředků přidělených jednotlivým školám jejich individuálním potřebám při respektování závazných celostátních ukazatelů (to znamená, že způsob financování podle počtu žáků je kombinován se systémem financování, založeným na podkladě historického vývoje).

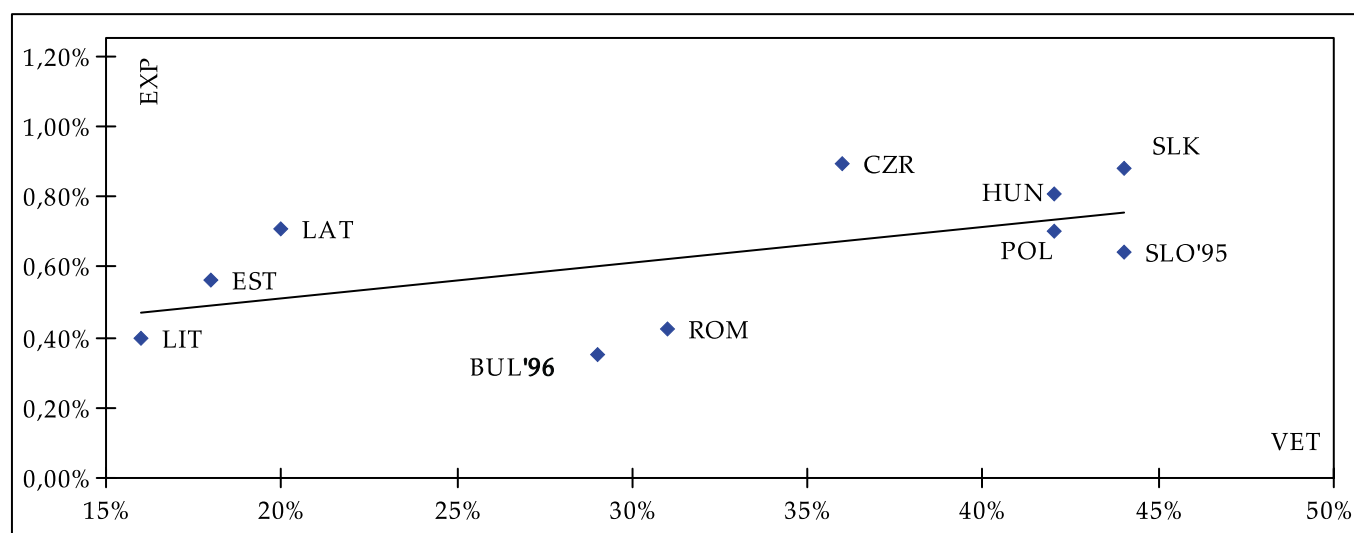
Graf 4.4. Míry účasti a výdaje na vzdělávání, 1996

	BUL'96	CZR	EST	HUN	LAT	LIT	POL	ROM	SLK	SLO'96	B	DK	D
míry účasti	65%	69%	80%	67%	79%	79%	84%	59%	72%	80%	94%	83%	90%
výdaje	2,80%	4,74%	6,97%	4,28%	5,10%	5,80%	5,60%	3,74%	4,50%	5,68	5,70%	8,00%	4,80%

	GR	E	F	IRL	I	L	NL	A	P	FIN	S	UK	EU15
míry účasti	75%	80%	89%	71%	68%	82%	88%	80%	47%	85%	84%	73%	80%
výdaje	2,90%	4,90%	6,00%	5,20%	4,70%	4,40%	5,20%	5,60%	5,8%	7%	8%	5%	5%

Graf 4.5 Míry účasti na odborném vzdělávání a přípravě a výdaje na odborné vzdělávání a přípravu, 1996

	BUL'96	CZR	EST	HUN	LAT	LIT	POL	ROM	SLK	SLO'95
míry účasti	29%	36%	18%	42%	20%	16%	42%	31%	44%	44%
výdaje	0,35%	0,89%	0,56%	0,81%	0,71%	0,40%	0,70%	0,42%	0,88%	0,64%

5. KAPITOLA

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

V posledních deseti letech se v kandidátských zemích střední a východní Evropy uskutečnily dalekosáhlé a intenzivní reformy. Jejich cílem bylo:

1. zajistit poskytování vzdělávání a odbornou přípravu poté, co se rozpadl systém poskytování odborného vzdělávání a přípravy velkými státními podniky;
2. přizpůsobit systém vzdělávání a odborné přípravy požadavkům vznikajících tržních hospodářství (nová kurikula, vzdělávací metodika, moderní vybavení atd.)

Po deseti letech uskutečňování reformy lze na základě dostupných dat učinit několik závěrů:

Bylo dosaženo uspokojivé účasti mladých lidí na základním vzdělávání, problémem však zůstává předčasný odchod ze vzdělávacího systému.

Charakter problému předčasného odchodu ze vzdělávacího systému se v jednotlivých zemích liší. V Bulharsku a Rumunsku je míra nedokončenosti vzdělání vyšší na začátku vzdělávací dráhy. Velký podíl mladých lidí opouští vzdělávací systém v průběhu, případně po ukončení základní školy (tj. v 14-16ti letech), zatímco ti, kteří pokračují ve vzdělávání na vyšší sekundární úrovni, odcházejí před ukončením školy méně často (míry nedokončenosti studia na sekundární úrovni jsou nízké). Estonsko, Lotyšsko a Slovinsko vykazují vysoké míry účasti na základní vzdělávání a vysokou míru přestupu ze základních škol na školy na vyšší sekundární úrovni. Současně však tyto země mají vysoké míry nedokončenosti na vyšším sekundárním stupni vzdělávání.

Míry nezaměstnanosti mladých lidí jsou stále vysoké i přesto, že mladí mají lepší vzdělání než starší generace

Z analýzy úrovně dosaženého vzdělání je patrné, že pouze malé procento mladých lidí vstupuje na trh práce bez kvalifikace. Na druhé straně jsou jejich míry nezaměstnanosti podstatně vyšší než u starších generací. Navzdory skutečnosti, že absolutní počty nezaměstnaných mladých lidí jsou nižší než u ostatních věkových skupin a že jejich nezaměstnanost má kratší trvání, vysoké míry nezaměstnanosti svědčí o tom, že mladí lidé mají vážné problémy s přechodem ze světa vzdělávání do pracovního života. Vzniká také otázka, do jaké míry odborné vzdělávání a příprava reaguje na potřeby trhu práce.

Mladí lidé zahajující vzdělávání na sekundární úrovni nejčastěji volí odborné vzdělávání a přípravu (výjimkou jsou baltské státy).

Ve vzdělávání a odborné přípravě převažují tradiční formy účasti. Na základě srovnání mezi úrovní dosaženého vzdělání populace a strukturou účasti mladých lidí na vzdělávání a přípravě lze konstatovat, že studium na sekundární úrovni je stále nejběžnější alternativou (výjimkou je Estonsko a Litva, kde mnoho mladých lidí volí post-sekundární odborné vzdělávání). Dochází však k výraznému posunu od programů, které nabízejí pouze odbornou kvalifikaci, ve prospěch programů poskytujících dvojí kvalifikaci (tj. odbornou kvalifikaci pro trh práce a certifikát svědčící o ukončení sekundárního vzdělávání, který umožňuje pokračování ve studiu na vysoké škole). Tuto skutečnost lze vysvětlit dvěma faktory. Prvním z nich je touha mladých lidí pokračovat ve studiu na vysokoškolské úrovni a současně „hra na jistotu“ (tj. v případě, že nebudou studovat na vysoké škole, mají alespoň kvalifikaci pro trh práce). Druhým faktorem je touha osvojit si širší spektrum dovedností, které tyto programy nabízejí.

Účast na vysokoškolském studiu stoupá

Restrukturalizace post-sekundárního vzdělávání (za účelem zajištění uplatnitelné alternativy k univerzitnímu studiu a zlepšení příležitosti k získání post-sekundární odborné kvalifikace) je ve všech zemích jedním z nedůležitějších kroků v rámci vzdělávacích reform. Přestože dosud byly míry účasti na vysokoškolském vzdělávání poměrně nízké, mnoho zemí vykazuje podstatný nárůst v této oblasti (Bulharsko, Lotyšsko, Rumunsko a Slovinsko).

V některých zemích (Slovinsko) je vysoká poptávka po post-sekundárním odborném vzdělávání, které zaplňuje mezeru mezi sekundárním odborným a vysokoškolským vzděláváním.

Ženy vykazují lepší výsledky než muži na poli vzdělávání, nikoliv však na trhu práce

Míry účasti žen na vzdělávání jsou vyšší než u mužů, a to ve všech věkových skupinách. Ženy se více účastní vyššího sekundárního všeobecného vzdělávání a odborného vzdělávání a přípravy vedoucí k získání dvojí kvalifikace. Dále ženy častěji získávají vyšší stupeň kvalifikace. Úroveň dosaženého vzdělání ženské populace ve věku 25 – 29 let se také zlepšuje. Míry ekonomické aktivity mladých žen jsou však nižší než u mužů a jejich míry nezaměstnanosti jsou vyšší. Z těchto poznatků vyplývá, že v boji proti diskriminaci na trhu práce není vzdělání tím nejdůležitějším argumentem. Dále lze z těchto poznatků vyvodit nedostatečný počet pracovních míst odpovídajících kvalifikaci žen, chybějící cílenou sociální politiku (včetně zařízení péče o děti) a vliv tradice. Než bude možno učinit konečné závěry, je nutno provést podrobnější analýzu specializací, které mladé ženy získávají a poptávku po nich na trhu práce. V případě, že bude zjištěn výrazný nesoulad mezi nabídkou a poptávkou, mělo by být mladým ženám zajištěno poskytování vhodného profesního poradenství.

Na odborné vzdělávání a přípravu je ze státního rozpočtu přidělován pouze malý podíl prostředků

Navzdory důrazu, který vlády kladou na odborné vzdělávání a přípravu, je podíl prostředků věnovaný na tento typ vzdělávání nízký ve srovnání se vzděláváním jako celkem. Tento problém je ještě závažnější vzhledem ke skutečnosti, že míra financování vzdělávání je již tak poměrně nízká a že odborné vzdělávání je obvykle nákladnější než ostatní typy vzdělávání. Ačkoliv se vlády snaží mobilizovat prostředky ze soukromého sektoru (např. podniky a domácnosti), zdá se, že úspěch tohoto úsilí závisí na hospodářské situaci. Dostupnost soukromých zdrojů je i přes určitý pozitivní vývoj stále poměrně omezená. Konkrétnější závěry však nelze učinit z důvodu nedostatku příslušných údajů.

Na základě těchto závěrů lze předložit následující doporučení:

1. Země by měly investovat více do snižování míry nedokončenosti vzdělání a odborné přípravy, a to prostřednictvím zlepšování kvality základního i odborného vzdělávání a přípravy. Je potřeba vyvinout značné úsilí vzhledem k tomu, že musí být řešeny sociálně-ekonomické i rodinné problémy, které předčasný odchod ze školy způsobují a které jsou často výsledkem samotných reforem. Řešení těchto problémů je nevyhnutelné, pokud se má zabránit vyčleňování zvláště ohrožených skupin obyvatelstva ze společnosti.
2. Vysoké míry nezaměstnanosti mladých lidí svědčí o nízké poptávce po pracovní síle a nesouladu mezi poptávkou a nabídkou v oblasti dovedností. V této situaci je nutno pokračovat v modernizaci učebních osnov a v úsilí lépe sladit odborné vzdělávání a přípravu s požadavky trhu práce. Stejný význam má i zlepšování kvality poradenství pro volbu povolání, které je nabízeno mladým lidem, a to v souladu s vývojem situace na trhu práce. Dále je nutno zavádět vhodnou politiku zaměstnanosti zaměřenou na usnadnění přechodu mladých lidí ze školy do zaměstnání. Je to důležité zejména s ohledem na skutečnost, že velké státní podniky již nezajišťují odbornou přípravu a tak znemožňují mladým lidem získávat cenné pracovní zkušenosti.
3. Relativně nižší míry nezaměstnanosti mladých lidí s lepším vzděláním svědčí o tom, že existuje vysoká poptávka po vyšších stupních vzdělání (alespoň v některých zemích, jako je například Maďarsko, Česká republika, Lotyšsko a Polsko). Země by měly pokračovat v reformách post-sekundárního vzdělávání tak, aby byly schopny nabídnout mladým lidem lepší a diverzifikovanější příležitosti k získání vyšší úrovně dovedností a podpořit tak účast na této úrovni vzdělávání. Tímto způsobem by bylo možno také snížit počty mladých lidí, kteří ukončili všeobecnou školu na vyšší sekundární úrovni a vstupují na trh práce bez odborné kvalifikace.

Výše uvedená analýza vychází z omezeného množství kvantitativních údajů a jejím výsledkem tudíž mohou být pouze obecná doporučení. Konkrétnější doporučení by měla být založena na přesných informacích o výše uvedených tématech. Je nutno získat podrobnější informace o následujících aspektech vzdělávání:

- příčiny, vývoj a důsledky předčasného odchodu ze školy, vzdělávací, sociálně-ekonomický a rodinný profil mladých lidí, kteří opouštějí systém vzdělávání a odborné přípravy a míry nedokončenosti studia u různých typů programů odborné přípravy;
- charakteristika nezaměstnanosti mládeže a vývoj v oblasti přestupu mladých lidí ze školy do zaměstnání (včetně úrovně vzdělání, obor specializace, atd.). Je nutno získat podrobné informace nejen o tom, zda tito lidé nacházejí uplatnění, ale i o typu a charakteru zaměstnání, která získávají, a o tom, do jaké míry tato zaměstnání odpovídají kvalifikaci získané ve vzdělávacím systému. Dále jsou potřebné informace o politice zaměstnanosti, jejímž cílem je integrace mladých lidí do pracovního procesu a o jejím dopadu na zaměstnatelnost mladých lidí;
- vstupy do vzdělávacího procesu jako jsou například učitelé, školy a finanční prostředky (veřejné i soukromé) – cílem je zhodnocení vnitřní efektivnosti systému;
- odborná příprava a rekvalifikace pracující populace včetně dalšího vzdělávání (týká se zaměstnaných i nezaměstnaných);
- analýza dalších vzdělávacích potřeb na trhu práce;
- další financování odborného vzdělávání a přípravy prostřednictvím alternativních zdrojů;
- zajišťování všeobecného přístupu k odborné přípravě (včetně znevýhodněných skupin).